

ADOLF JAŠEK:

VÝKLAD IDEY CYRILLO-METHODĚJSKÉ.

„A jiné ovce mám, kteréž nejsou
z tohoto ovčince: i ty musím přivést
a hlas můj slyšeti budou, a bude jeden
ovčinec a jeden pastýř.“

Evang. sv. Jana 10¹⁶.

VELEHRAD, 1909.

**Nakladatelství Cyrillo-Methodějské literatury a památek velehradských
M. Melichárka.**

Nihil obstat.

Dr. Jos. Kachnik,
censor.

Imprimatur.

A. E. Consistorium Olomucii, die 4. Mai 1909.

Dr. C. Wisnar,
Vicarius generalis.

Henricus Geisler,
Cancellarius.

Úvod.

Přehlížíme-li dějiny říše Boží na zemi, poznáváme, že Prozřetelnost volí k provedení důležitých záměrů v člověčenstvu osoby nevšední, jež jsou s to, aby úlohy Bohem sobě svěřené obdivuhodným nadlidským způsobem vyplnily. K takovýmto po celé věky významným, samou Prozřetelností vyvoleným osobám náleží i slovanští apoštolé, sv. Cyrill a Methoděj. Čím více jejich dílo studujeme, tím více žasnouce obdivujeme se jejich geniu, jenž svou prozíravostí, hloubkou, účelem, prostředky a cílem svých snah přesahuje dobou celé věky. Který národ může se honositi podobnými muži? V jejich dějinách mají slovanští vladařové pro své národy výmluvné rádce, na nich slovanští bohoslovci skvělé vzory učenosti a plodnosti, duchovní pastýři příklad neúnavných pracovníků na vinici Páně, biskupové vzory horlivých apoštolův a svědomitých zastánců práv lidu, všichni vzor svatosti a horlivosti pro čest Boží.

Dlouho lpěla kletba nesvornosti a vzájemné neznalosti na četných kmenech slovanských, dlouho kultura jejich u jiných národů byla nedoceněna, odstrkována a zanedbávána, dlouho holubičí povaha slovanská nadužívána, drážděna a mocí deptána. V minulém a přítomném století probouzejí se všichni národové slovanští z věkovitého spánku, hlásí se ke kulturnímu a politickému životu, poznávají se jako synové jedné matky, tihnou k sobě, aby dědictví své uhájili, povznesli a plody své činnosti u jiných národův uplatnili.

Pozorujeme-li však dnes snahy slovanských bohoslovců, politikův, učencův a všech upřímných a poctivých pracovníků na národa roli dědičné, poznáváme v nich jen odstíny snah a ideí slavných našich apoštolů, Cyrilla a Methoda.

Oč onino dnes usilují neb po čem ani toužiti se neodvažují, co by však bylo k nedocenitelnému prospěchu Slovanstva, to prakticky prováděli sv. bratři na slovanské půdě Veliké Moravy a jí pohraničních slovanských krajin, usilující, aby Slované byli silni, neodvislí, nábožensky měli jedinou slovanskou, ale katolickou církev, v kultuře byli samorostlí, tvořící most mezi latinským západem a řeckým východem.

Bohužel, že tyto původní cyrillo-methodějské idey nebyly u Slovanů v pravý čas pochopeny. Politickou neprozíravostí a nesjednoceností klesla Veliká Morava, vyhlazována byla církev slovanská, čímž mizel i duch cyrillo-methodějský ve vlastech našich.

Činnost sv. bratří soluňských neobmezovala se pouze na jediný kmen slovanský, nýbrž odnášela se buď přímo nebo nepřímou ku všem dnešním větvím slovanským; proto zasluhují právem názvu sv. apoštolů slovanských a jsou také od celého i rozkolného Slovanstva za ně uznávání a ctění.

Slovanstvo majíc býti tmelem a pojítkem dvou různorodých kultur, dvou ohnisk politických a náboženských, samo rozpadlo se a dědilo i nepřátelství oněch dvou světů, jež na své půdě chtělo sceliti. Slované východní stali se dědici duševních vlastností Cařihradu, kdežto Slované západní dali se unášeti proudem západní kultury. Obě strany dědily nejen kulturu, nýbrž i náboženský rozvoj a odtud vzešlou lhostejnost neb dokonce i nepřátelství obou rivalů. Tím v niveč uvedena byla část snah svatých našich bratří u veškerého Slovanstva.

Pracuje-li se dnes za sblížením, politickým sesílením, kulturním a národohospodářským povznesením u všech Slovanů, toužíme my se strany katolické uplatniti především náboženskou a kulturní stránku snah sv. Cyrilla a Methoděje: spojení všechny Slovany v jedinou náboženskou rodinu, jejíž hlavou jest náměstek Kristův, římský papež, a sblížení je v jejich kultuře. Tyto snahy tvoří program dnešní idey cyrillo-methodějské.

Že kulturní sblížení jest možné, uznává se dnes všeobecně. Ale zdali možno i obě církve, římskou a schismaticko-ruskou, spojení a sjednotiti? Obě církve mají společnou víru sv. otců, jedno dědictví starého podání, jeden oltář, jednu nejsvětější obět a tajemství oltářní, totéž kněžství a téhož Ducha posvěcujícího v sedmi svátostech. Proč by tedy

neměly náležeti společně i k jedinému středisku, z něhož by čerpaly jako údy těla lidského ze srdce tepnu pohybu a životní zdroj? Ochromuje životní sílu odloučených údů toto přerušení společného obcování a odluka od srdce jako živoucího střediska, avšak i činnost střediska samého jest tím seslabena a stíněna. Obě cirkve mají od spojení převeliký a jistý užitek očekávati. Církev katolická, již Bůh svěřil především svatyni jednoty věrně opatrovati, a která čistotu víry též vždy i proti nejmenšímu nádechu porušení dovedla vítězně a pečlivě uhájiti, získá k víře, již chová, novou posilu a ještě vyšší náplň milosti, neboť „první láska“ (Zjev. sv. Jana 2¹) jako dříve zase oživne. Církev schismatická, která tolik dlouhotrvajících strastí, velikých ponižení a těžký boj vítězně přestála, spojíc se se střediskem víry, zůstane uchráněnou před nebezpečím falešných proroků ochromujících každou hlubší sílu charakteru a usmrcujících hned v zárodku každý vyšší ideál, a zableskne se znova u vítězoslávě a čistotě.

Proč bychom neměli očekávati od přítomné doby nic velikého, epochálního a trvanlivě dobrého pro blaho církve? Proč bychom příslibení Božského Spasitele o jednom ovčinci a jednom pastýři měli vždy oddalovati do neznámé budoucnosti? Dnes jest doba všeobecného pokroku, doba evropského míru, dálka pro plody ducha lidského přestala odcizovati si světy, pokrok sblížil sobě lidstvo hmotně: proč by se nesjednotilo nábožensky, co kdysi spojeno bylo a dosud blízko stojí sobě?

Pocítila-li církev na západě ponižení od své vlastní dcery, je-li hlava její uvězněna, proč by ze sjednocení církvi nemohla očekávati nové posily, zvláštní ochrany a milosti, vítězství a všeho požehnání? Nemělo by býti sjednocení církvi znamením všeobecného, aspoň pro vždy evropského míru, znamením pásky lásky, jakou spíati jsou křesťanští národové? A nehlásal by onen slavnostní okamžik dokonání, splnění slov evangelia všemocnou ruku toho, jenž mocí svou třímá i nad žezlem královským? Neuznali by i nevěřící, jak celi národové podřízeni jsou vůli Nejvyššího? Nebyl by to nejlepší hojící prostředek na otevřené rány obou církví? Celé světové dějiny by zvěstovaly o zvláštních milostech a požehnáních, jež rozlila by se shůry na sjednocené království Boží na zemi. Bezmocně, byť i vzpurně ustoupiti by musil všeobecné sesílené lásce a moci pravdy duch odporu,

nové slunce míru vzešlo by nad sesíleným u víře lidstvem. (Sr. předmluvu u Schmitta).

Toto přesvědčení chováme pevně. Nuže, ruce k dílu. Právě-li básník náš: „Pevné vůli, tužbě ušlechtilé, nebe rádo dává dojít cíle“, platí slova jeho v plném rozsahu i o snahách našich. Ovšem jest tu třeba mnohých činitelů, již všichni spojenými silami musejí se přičinití o zdar výsledku.

Než nejde o dílo výhradně lidské, nýbrž v pravdě Božské, proto jest nutno dovolávati se tu pomoci Nejvyššího, aby dopřál milostí svou zdaru a trvání. Dobře poznamenává prof. Ehrhard (str. 83.): „Kdybychom měli očekávati sjednocení církvi jako dílo lidské, pak byly by obtíže, které v cestu se staví, nepřekonatelné, a my bychom směle mohli nazvati naději v uskutečnění unie pošetilostí. Čeho však dosíci nemůže ani moc materiální ani diplomatický ostrovtip nebo lidská věda, to očekáváme od síly ducha katolického a katolické modlitby jakožto dílo oběti, jako plod křesťanského života a katolické celý svět objímající lásky. A právě proto dříve nebo později nastati musí, neboť jest nutným požadavkem jednoty, kterou přislíbil Kristus Pán své církvi, za niž se modlil Vykupitel světa ve své poslední velekněžské modlitbě, když volal: Otče svatý, zachovej ve svém Jménu ty, kteréž jsi mi dal, aby byli jedno, jako my jedno jsme . . . Neprosím jen za ně, nýbrž i za ty, kteří skrze ně ve mne uvěří, aby byli všichni jedno. jako Ty, Otče, jsi ve mně a já v Tobě jsem. Tato jednota nemá se však uskutečniti teprve na věčnosti, nýbrž již na tomto světě; neboť Kristus Pán připojil: aby svět věřil, že Ty's mne poslal“.

V moc a účinek modlitby při sjednocení církvi důvěrovali všichni, kdož se zabývali myšlenkami o unii. Tak již r. 1851 založil veliký biskup slovinský, Slomšek, apoštolát sv. Cyrilla a Methoda, jehož členové modlí se na úmysl sjednocení Slovanů v církvi katolické. Byv nadán hojnými odpustky, rozšířil se záhy i mezi katolickými Slovany severními. Zvěčnělý biskup Strossmayer založil fundaci mešní na ten úmysl. I u nás byl zřízen r. 1892 za ochrany biskupské a za souhlasu nejdůst. p. kardinála praefekta de propaganda fide v Římě „Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda pod ochranou blahoslavené Panny Marie“. Účelem spolku tohoto jest „svatou katolickou víru mezi Slovany rozšiřovati, hájiti a zvelebovati, tedy všechno podnikati a podporovati, co by

k tomu cíli prospěšným se vidělo, přilhlížejíc při všem ku platným při tom předpisům církevním“. Povinnosti jsou dle stanov: „Každý spoluúd Apoštolátu pomodlí se každodenně jednou Otče náš a Zdravas Maria s přidavkem ‚Svatá Panno Maria, sv. Cyrille a Methode, orodujte za nás‘ a přispívá nejméně 2 hal. měsíčně čili 24 hal. ročně. Sv. Otec obdařil Apoštolát odpustky a duchovními milostmi. Členům arcidiece Olomucké udělují se plnomocné odpustky, když svátostí pokání z hříchů svých se očistí, nejsv. svátost oltární hodně přijmou, nějaký kostel neb veřejnou kapli navštíví a tam po nějaký čas na úmysl sv. Otce se pomodlí: 1. v den zápisu; 2. na den sv. Cyrilla a Methoda 5. července neb jiný kterýkoli den jejich oktávu; 3. na slavnost neposkvrněného početí P. Marie; 4. v hodinu smrti, vzývající nejsv. jméno Ježíš, když, nemohli-li svatou zpovědi a svátostí oltární, aspoň zkroušenosti srdce z hříchů svých se očistili. Odpustků 100 dní jednou za den, kdykoli svou členskou modlitbu zkroušeným srdcem se pomodlí“. I kněžstvo nabývá různých privilegií a hojných milostí.

Apoštolát jest povolen ve všech diecesích koruny svato-václavské a čítá daleko přes 50 tisíc členů. Zřizuje se nyní mezi všemi Slovany katolickými.

Polovice příspěvkův odváděna jest sv. Otcí pro ústav ku rozšiřování víry, odkudž bývají odevzdány na nejdůležitější náboženské ústavy mezi Slovany, zvláště na Balkáně. Druhá polovice věnována jest v diecesích potřebám domácím. Mimo podpory na chrámy, školy, missie, slavnostní schůze, exercicie a jiné dobré účely jest vydávána za příspěvní Apoštolátu latinská vědecká příloha Časopisu katol. duchovenstva zvaná *Slavorum litterae theologicae*, v níž učení bohoslovci probírají sporné otázky mezi oběma církvemi a obeznamují se slovanskou bohoslovnou literaturou celý učenecský svět.

V náboženském a kulturním zájmu Slovanstva měl by Apoštolát býti zaveden v každé farnosti a hojně rozšířen mezi lidem. Kněžstvo cyrillo-methodějské, konej tu svou úlohu!

Idea naše počíná se slibně rozvíjeti u všech katolických Slovanův a ohlas nalézá i u schismaticů. První sjezd unionistů na Velehradě (1907) postavil ji do popředí, vzbudil veliké nadšení, sblížil slovanské theology a blahodárně působí na povznesení slovanské bohovědy.

Jest potřebí s ideou naší širší kruhy seznámiti a všestranně příznivce jí získati. Tomu určen i přítomný spisek.

Nuže, pokud je na nás, pomozme dokonati dílo sv. Cyrilla a Methoda, podejme ruku svým rozkolným bratřím a přitáhněme je blíže a trvale k neochvějné a pevné skále Petrově. Neboť „jádreem a duší všech našich sjednocujících snah“, vytýká pěkně již Mat. Procházka (cit. 104.), „nemůže býti nic leč duchovní spojení v jednom nejvyšším celku — v církvi — jejižto hlavní zákon jest zákon lásky, lásky všeobecné, nezištné, obětavé a ke všem svrchovaně spravedlivé, aby se takto uskutečnila nejvyšší a nejkrásnější myšlenka, jádro to a podstata i nejvyšší sláva celého křesťanství: Jeden jest na nebi Otec všech lidí a všichni lidé na zemi jsou jeho děti. „Jeden Bůh, jedna víra, jeden křest“. A svrchovaným viditelným výrazem této nejvyšší idey buď: Jeden Otec věřících na zemi, jenž jednou páskou společné víry a lásky všechny objímá a všechny v jeden velkolepý a přeutešený spolek lásky víže, aby dle slov Kristových byl toliko jeden ovčinec a jeden pastýř“.

I.

Pokřesťanění Slovanů.

Ze dvou středisk křesťanství, z Říma a Cařihradu, přijímali Slované viru Kristovu, jež svými omilostňujícími paprsky dotýkala se napřed oněch kmenů, kteří blíže stáli k Římu.

První mezi slovanskými národy požívali milosti evangelia Chorvati, již obývající některá důležitá pobřežní města v Dalmacii, snadno přišli ve styk s protější Itálií a takto i s křesťanstvím. Počínajíc kolem polovice sedmého století vysílali papežové římsí věrověsty k nim, aby je obrátili na viru Kristovu. Dílo apoštolské dařilo se jen po částech, tak že teprve v první polovici devátého století celý národ stal se křesťanským.

Za bouří Fotiových v Cařihradě našli se jeho stoupenci i na území chorvatském a srbském, zvláště v Dalmacii, již odloudili metropoli splětskou i s ostatními biskupstvími dalmatskými od stolice římské a poddali se patriarchu cařihradskému. Avšak spojení Chorvatů s Východem nemělo dlouhého trvání. Brzo byl do lůna církve římské přijat nový kníže a s ním celý národ až na některá města pobřežní zůstávající v podřízenosti Cařihradu ještě po několik let. Od té doby Chorvaté věrně tihnou k církvi římskokatolické.

Příčiněním sv. Methoděje ujala se u nich bohoslužba slovanská, jež však majíc mnoho nepřátel v národě i v Římě samém postupem času zanikala a za usilovného boje udržela se podnes jen na některých místech.

Z Aquileje a hlavně ze Solnohradu vycházeli v druhé polovici VII. stol. věrověstové mezi Slovince (Korutany) sídlící původně v jižních obojích Rakousích, Štyrsku, Korutanech a Krajině, aby je získali víře Kristově. Dílo dařilo se jen

nepatrně. Teprve horlivý biskup solnohradský, sv. Virgilius, v druhé polovici VIII. století vysílal mezi Slovince četněji hlasatele slova Božího, kteří za podpory křesťanského knížete Chotimíra, majíce mezi sebou prvního slovinského biskupa Modesta, s velikým zdarem evangelium Kristovo rozšiřovali.

Sv. Methoděj na cestě své do Říma (880) procházel i území slovinské a buď sám nebo žáci jeho zavedli v Korutanech a v Krajině slovanskou bohoslužbu, která však nepřáteli sv. Methoděje, biskupy solnohradskými, brzo byla z těch krajín vyhlazena.

V druhé polovici devátého století přijali Srbové křest a slovanský obřad. Již dříve pokoušeli se latinští kněží o obrácení této větve slovanské, ale hlásající učení nové jazykem lidu nesrozumitelným, nedodělali se valných a trvalých úspěchů. Teprve když zalétla k Srbům radostná zvěst o apoštolských pracích soluňských bratrů, sv. Cyrilla a Methoda, na severozápadu, vyslali posly do Cařihradu, aby k nim vypraveni byli slovanští zvěstovatelé slova Božího. Ačkoli přicházeli tito k Srbům z východu, přece většina národu zůstávala ve spojení s Římem. „Není historicky dokázáno,“ praví Ježek (str. 282), „že by bratři solunští i mezi Srby byli apoštolovali, avšak tolik je jisto, že bohoslužba slovanská pevně se tam zakořenila a zbytky s písmem hlaholským až na naše časy u nich se uchovaly. Duch svatého Cyrilla a Methoda byl u nich jistě, a národní podání přičítá jim nejen celé obrácení na křesťanství, nýbrž i osvícení, blaho a zdar otčiny“.

Králové srbští prosili o korunu královskou a přijímali ji z Říma, největší světec jejich, svatý Sava († 1237), mnich a později arcibiskup, šířil právě křesťanské smýšlení mezi věřícími, vymýtil vznikající bludy a upevnil víc a více vzrůstající se učení katolické. Z blízkého Bulharska a Cařihradu vnikal do Srbska i východní živel rozkolnický, avšak celkem lnulo neustále Srbsko k Římu. „Sami dějepisci ruští,“ poznamenává zmíněný Ježek (str. 283), „kteří jinak velmi brojí bez obalu proti církvi katolické, vyznávají, že do XII. stol. Srbové více k Římu než k Cařihradu se klonili: později dělo se opačně, ač z jednotlivých činů toho kterého vladaře srbského nelze nikterak souditi na smýšlení celého národa“.

Slavný král Štěpán Dušan (1336—1355) byl nakloněn více Cařihradu než Římu, a pokusy papežovy, získati jej, zůstávaly marnými. Jeho smrtí klesla však i sláva a moc

Srbska, jež stalo se po bitvě na Kosově poli (1389) rejdištěm hord tureckých. Směr cařihradskorozkolnický nabyl vrchu nad římskokatolickým, slovanský živel v bohoslužbě mizel pod jařmem tureckým, a tu a tam uchycoval se řecký. Snahy missionářů katolických nemohly přemoci přesilu nepřátel. „Rozkolníci sdružovali se s Turky proti katolíkům,“ líčí tento smutný stav v XVII. stol. Ježek (str. 307), „mnohé slovem i hrozbami od víry katolické odváděli, věrověsty pronásledovali, utiskovali, ano i ubijeli. Lid nesměl slova „Řím, papež“ ani vyřknouti, poněvadž by prý tím na sebe pošťval Turka. Duchovenstvo řecké bránilo pravoslavným Srbům obcovati s katolíky, jež proklínalo a hrozbami stihalo jako kacíře. Tehdáž byly v mnohých osadách jen ženské katoličkami; mužští přestoupili k islamu, aby ušli těžkým daním.“ Nejsouce jisti ani jménem ani životem a neustále jsouce vyssávání a týráni, opouštěli Srbové celé krajiny a hledali si nové vlasti, zvláště na půdě pod ochranou císařů rakouských, kde mohli volně vyznávatí své náboženství a těšili se velké svobodě.

R. 1766. byl sloučen srbský patriarchát pravoslavný s cařihradským a Srbům byli posíláni z Cařihradu biskupové řečtí; avšak když Srbové domohli se za Miloše Obrenoviče samostatnosti, zvolili si sami svého metropolitu neodvislého od patriarchy cařihradského. Tento tvoří se svými biskupy národní synodu, jež jako nejvyšší instance u všech věcech církevních v Srbsku rozhoduje.

Podobný osud měla církev u Černohorců. S počátku a po několik věků věrně stáli k Římu, ale později přílivem pravoslavných obyvatel ze Srbska ujímal se víc a více živel rozkolnický, až v posledních stoletích hlavně působením Ruska zvítězil na dobro.

Slované na jihovýchodním Balkáně, přebývající dílem v poddanosti Řeků, dílem pod vlastními knížaty, byli záhy přičiněním kněží řeckých i latinských na viru Kristovu obráceni.

Proto když Bulhaři vtrhli do oněch krajin slovanských, našli již stopy křesťanství mezi usedlým obyvatelstvem, a kněží řečtí jistě konali u nich missie, ovšem s pranepatrným úspěchem. Pokřtění celého národa bulharského událo se nepochybně přičiněním sv. Methoděje za knížete Borise, jenž r. 864 dal se pokřtiti.

Úskokem podařilo se na čas odtrhnouti Bulhary od stolice římské a přiděliti je k patriarchátu cařihradskému,

avšak věrnost Bulharů k Římu neochabla. Z Moravy vypuzení žáci Methodějovi zanesli k nim slovanskou bohoslužbu. Svatý Kliment, horlivý žák sv. Methoděje, později biskup bulharský, povznesl církev bulharskou na vrchol jejího rozkvětu a se svými druhy zvelebil nesmírně písemnictví slovanské. Církev bulharská zůstávala v obcování s Římem, ale blízkost Cařihradu působila neodolatelně jak v náboženském, tak i v politickém směru: v obojím podlehl Bulharsko Cařihradu.

Obnovitel bulharské říše Kalojan († 1207) zjednal sice unii s Římem, jež však již za druhého nástupce jeho zanikla. Další pokusy papežské o získání Bulharů zůstávaly bez větších trvalejších úspěchů. Koncem XIV. stol. své mrzkosti prováděli v Bulharsku již Turci. „Stát bulharský podroben Turkům, církev Řekům a veliká část národní literatury stala se kořistí červů, molů, plisně a řeckotureckého vandalismu“ (Ježek, strana 503). Od pádu cárství bulharského (koncem XIV. stol.) byli Bulhaři v Evropě zapomenuti. V XIX. stol. vzkřísil se opět národ bulharský k národním vědomí a v loni k samostatnému politickému životu.

Moravané, Slováci, Čechové a částečně i Poláci byli uvedeni do lůna církve římské sv. bratry Cyrilem a Methodem, již r. 864 na Moravu přibyli a národ Kristu získali. Svatý Cyrill již dříve sestavil podle způsobu řeckých písmen slovanskou abecedu, doplnil ji známkami zvuků vlastních slovanštině. Brzy přeloženo bylo Pismo sv. a knihy bohoslužebné do jazyka slovanského, tehdy ještě všem Slovanům srozumitelného a proto překlad ten přijat byl též u všech Slovanů. Tak založili sv. bratři slovanskou literaturu, již prvním překladem sv. evangelii vyprosili nebeského požehnání. Sotva může se který národ tak vznešenými, učenými a svatými zakladateli svého písemnictví honositi jako národové slovanští.

V Cařihradě, v jehož církevním obvodu oba bratři vyrostli, byli vzděláni a na kněžství vysvěceni, sloužila se mše sv. a udílely se sv. svátosti řeckým jazykem v obřadech východních, jež sv. Cyrill a Methoděj přeloživše do jazyka slovanského, zavedli je i u národů slovanských. Později přeložil sv. Methoděj asi i latinské obřady na jazyk slovanský; takto založili a zavedli svatí bratři slovanskou bohoslužbu.

Východní obřady jsou odlišné od našich v řeči latinské, avšak jsou původu apoštolského. Východní církev přejala je od církve jerusalemské z obřadu mše sv., jež se připisují

sv. Jakobu, bratru Páně, prvnímu biskupu jerusalemskému. Pro církev cařihradskou upravili je dle podání sv. Basil a sv. Jan Zlatoústý, tito výborní učitelé církevní neméně na západě jako na východě ctění a oslavování. Tyto obrady jsou podobně jako naše latinské neobyčejně krásné, povznášející, mnohovýznamné, v nich zosobněn jest život východních národů, v nich obsažena jest církevní nauka, na nich pracovali vynikající světci východu, v nich zrcadlí se duch sv. otců.

Tyto obrady neboli liturgii zavedli sv. Cyrill a Methoděj slovansky v našich vlastech a od nás přešly i k jiným větvím slovanským. Papež Jan VIII. nejen je schválil a potvrdil, nýbrž prokázal knihám slovanským nemalé pocty. Když přibyli sv. apoštolé naši do Říma a tam dali prozkoumati slovanský překlad Písma sv. a bohoslužebných knih, vzal je papež, posvětil je a položil na oltář chrámu Panny Marie „U jesliček“. Potom konal jeden z bratří služby Boží v jazyku slovanském u přítomnosti papeže, jiných biskupův a římského duchovenstva. Tím jazyk slovanský nabyl práva a pocty, jakými nemůže se honositi ani jazyk německý, francouzský, anglický a j., neboť samým náměstkem Kristovým byl připočten a postaven na roveň jazykům nejvzdělanějších národů starověkých, Řekův a Římanů.

Není pochyby, že snahy sv. Cyrilla a Methoděje měly dalekosáhlý význam nejen církevní, nýbrž i kulturní a politický; všichni Slované měli míti jedinou církev opřenou o skálu Petrovu s obrady v jazyce národním, ale původu apoštolského, jedinou řeč — a tehdy by to bývalo snadno a přirozeno — papežskou stolicí na roveň s klassickými povýšenou a za svatou připuštěnou, jedinou kulturu, všichni měli splynouti v jedinou velikou rodinu posvátnými páskami náboženskými, národními a kulturními spojenou. Jaka síla celého Slovanstva tkví v této ideji cyrillomethodějské! Političtí nepřátelé Slovanstva chápali již za dob sv. Cyrilla a Methoda, co tato idea pro celé Slovanstvo znamená, a proto lži, násilím a podvodem hleděli nebeské dílo sv. bratří zničiti; a zlomyslná jejich práce nebyla marná. Svatopluk, kníže velkomoravský, nepochopil snah sv. metropolity, poprával sluchu jeho nepřátel, tak že po smrti sv. Methoděje kněžstvo cyrillomethodějské byvši z Moravy vyhnáno, rozptýlilo se hlavně po Bulharsku, a s ním brala za své i liturgie slovanská, až postupem věků nadobro z vlastí našich vymizela.

Mezi Poláky zaséval dle podání simě evangelia již sv. Methoděj a jeho žáci, avšak teprve později za knížete Mečislava přičiněním jeho zbožné manželky, české kněžny Doubravky, ujímalo a rozšiřovalo se křesťanství vydatněji, až za Boleslava Chrabrého (992—1025) všeobecně a pevně se zakotvilo.

Nejposléze ze všech Slovanů přijali křesťanství Slované polabští, jimž mečem a násilím vnucována byla nová víra od panovníků německých. Poněvadž těmto nejednalo se tak o rozšíření Slova Božího jako spíše o rozšíření jejich vlastní moci a podmanění Slovanů, bránili se tito urputně skloniti šiji svou pod sladké jeho Kristovo, až násilím částečně byvše vyhubeni, částečně ke křtu přinuceni zahynuli za krutých bojů v moři německém.

Jinými cestami vedla Prozřetelnost Boží pobratimský nám národ ruský k očištným vodám křestním. Ze západu i z jihu přicházeli kněži, aby tento kmen slovanský získali Kristu; práce jejich však byly jen kusé, pouze na pohraničí obmezené. Více známosti o novém náboženství přinesli do samého ústředí ruského Varjazi (původu skandinávského) a připravovali půdu k jeho přijetí na dvoře vládnoucím i mezi lidem. Úřední sankce nabylo křesťanství v Rusku za zbožné ovdovělé kněžny Olgy, jež asi r. 954. přijala křest sv.; církvi ruskou jest uctívána za první světici, jež z Ruska vešla do království nebeského. Příklad její zůstal však ruskou šlechtou skoro nepovšimnut, v lidu nenásledován. Byl to teprve vnuk její Vladimír, jemuž připadla úloha, ku zdárnému konci přivést dílo Olgou započaté, národ svůj vyvésti z tmy pohanství a spojití jej s civilisovanými sousedy páskou společného náboženství. Byv záhy seznámen s křesťanstvím, rozhodl se toto přijati, dal se pokřtiti a usiloval více z vladařských než apoštolských snah víru svatou i svému lidu dáti.

Nejpřirozenější spojení Ruska s civilizací evropskou bylo s Cařihradem, jenž tehdy byl ještě v síle politické a v rozkvětu věd a uměn. Proto tam obrátil se Vladimír, vešel ve sňatek s dědičkou císařů římských, povolal od tamtud řecké kněze a území své podřídil církevně patriarchu cařihradskému.

Na rozkaz Vladimírův hroužili se poddaní muži i ženy, páni i otroci, starci i děti do posvěcených vln bývalé řeky pohanské, Dněpru, a kněží řečtí stojíce na břehu s knížetem,

řikali nad nimi křestní modlitby. Dobře však chápal Vladimír, že nestačí pouze tělo lidu obmýti očištnou vodou křestní, nýbrž že třeba i mysl jeho zúrodniti evangeliem a celý život národa ruského dáti prosáknouti kvasem nauky Kristovy. Bylo nutno lid poučiti. Toho kněží řečtí neznali jazyka slovanského nebyli schopni, proto povoláni byli slovanští kněží z Bulharska, kde křesťanství přičiněním z Moravy vypuzených kněží cyrillomethodějských zdárné přinášelo ovoce. Odtamtud přejal Vladimír i bohoslužebné knihy našimi sv. apoštoly přeložené do slovanštiny.

Nestor vypisuje Vladimirovy zásluhy pravi: „Jest novým Konstantinem velikého Říma, jenž pokřtil sebe sama i svůj lid.“ V Kijevě na návrší u Dněpru stojí dnes ohromná socha sv. Vladimíra s křížem v ruce. Tato bývá každého večera silně elektricky osvětlena, daleko široko zvěstujíc do kraje, že tento kníže zavedl v zemi světlo kříže Kristova. Církev ruská přijala jej za svatého s přídavkem „apoštolský“.

Vladimírem pokřtěnou Rus jal se civilisovati horlivý nástupce jeho Jaroslav, jenž povolal z Bulharska znalce písma slovanského, dal zhotoviti mnoho knih slovanských, rozeslal kněze a učitele do měst a dědin, staraje se všemožně, aby křesťanství a vzdělanost pronikly celý jeho národ. Chtěje Kijev učiniti soupeřem Cařihradu, učinil jej kamennou matičkou dřevěných ruských osad, metropolí církevní, ozdobil jej katedrálou sv. Sofie a zlatou branou. Řada kostelů vznikla za něho a kláštery množily se vůči- hledě; z těchto především zmínky zasluhuje proslulý klášter Pečerský (lavra Pečerskaja) pod Kijevem, jenž vychoval církvi ruské nepřehlednou řadu biskupů, zdokonalil nejednoho světce a vydal znamenité spisovatele, mezi nimi i slavného tvůrce Nestorovy kroniky. Čím jest Monte Cassio západu, Fulda Němcům, tím jest klášter Pečerský Rusům.

Až do počátku XII. stol. proniklo křesťanství téměř do všech končin tehdejší říše ruské a skoro ve všech krajích byly zřízeny stolice biskupské a kláštery, odkud slovo Boží se šířilo a upevňovalo. Již koncem XI. stol. stálo dvanáct nebo třináct biskupství, z jichž zeměpisného rozložení nejlépe možno viděti, kde křesťanství zapustilo již kořeny; bylo to především v jižním a částečně i v západním Rusku, na- proti tomu východ a zvláště severozápad byl s křesťanstvím seznámen jen velmi málo, tam bujelo ještě pohanství.

Ovšem křesťanský život a osvěta ujímaly se především jen po městech, venkov zůstával netknut paprsky nového světla duševního. Dle svědectví prvního církevního historika ruského, E. Golubinského, nedovedla lidová massa dřevního Ruska ještě si osvojiti v předmongolské době ani formy ani vnitřního smyslu ani obřadu ani podstaty křesťanského náboženství. Hlavní příčina vězela ovšem v nedostatku vzdělaných domácích duchovních a v jednostranném názoru na křesťanství, jež vstoupilo na Rus a jevilo se prostému lidu spíše jako ascetický, klášterní a mnišský stav.

II.

Příčiny a vznik církevního rozkolu na východě.

Rusko přijavši křesťanství, bylo katolickým. Avšak neštěstím pro ně bylo, že za své metropolity, dávajíc si posílati od cařihradského patriarchy vybrané a posvěcené Řeky, přijímalo takto jeho církevní svrchovanost. Ovšem tehdy nebyl patriarcha cařihradský ještě rozkolnický, uznávaje římského papeže za nejvyšší viditelnou hlavu církve všeobecné.

Jak se však mohlo státi, že církev východní odloučila se od církve západní? Příčina byla nejedna, a nestalo se tak najednou, nýbrž dlouhý čas tu hlodal, až trvalým zůstalo ponižující a pro obě církve osudné schisma (rozkol).

Křesťanství stavši se svobodným náboženstvím, převzalo dědictví staré kultury řecké a římské, již proměnilo a omladilo duchem evangelia. Pohanství však nedovedlo obě ony kultury sloučiti, a do křesťanství vnikly i rozdíly jejich. Nově křesťanští národové osvojili si na východě řeckokatolickou, na západě římskokatolickou kulturu, jež samostatně se dále rozvíjely v nové půdě omlazené učením Kristovým, ona na podkladě řeči řecké, tato latinské.

K různosti národních povah a řečí přidružila se ještě různost bohoslužby a jiných obyčejů. Podstatu učení zachovával východ i západ stejnou, ale v zákonodárství církev západní, kráčeje rychlým tempem, rozvinula vypěstěným právníckým duchem starých Římanů četné zákony uzpů-

sobené pro západní národy do církve vstupující, kdežto východ požílal jen málo změnám a málo přibíral novot.

Při vybudování vědecké bohoslovné nauky užívali otcové východní jiného myšlenkového pochodu než západní, zůstávajice si většinou navzájem neznámi.

Tyto poměry dávaly církvi východní i západní zvláštní, vyjmajíc společnou nauku, hodně odchylný ráz. Rozkolu ovšem dosud nebylo. Polénko k němu přiložila i politika.

Když císař Konstantin Veliký přeložil sídlo své z Říma do Cařihradu, klesala, jak přirozeno, nádhera a sláva Říma světského, za to nebyvalým leskem odíval se pyšný Cařihrad. Jeho biskupové u dvora císařského nabývali vždy většího vlivu a moci, svolávali synody a osvojovali si pravomoc soudní i nad okolními biskupy a metropolit; postupem času přijali název patriarchy, stavějice se takto na roveň s předními církvemi apoštolskými. Slunice se v moci a přepychu dvora, neradi viděli nad sebou ještě papeže římského a proto usilovali státi se neodvislými od stolice římské. Když Jerusalemská, Antiochijská a Alexandrijská staly se kořisti mahomedánů, upadaly i tamější církevní patriarcháty, a tu biskupové z východu obraceli zraky k Cařihradu, hledajice tam pomoci v útiscích a rozepřích. Tyto okolnosti přispěly přirozeně ještě více ku zvýšení moci a vážnosti patriarchů cařihradských, již vlivem svým počali takto ovládati téměř celý východ.

Politická moc císařů východních klesala, za to na západě rozvíjela se utěšeně říše francká. Papežové, nadívajice se od této více pomoci, přiklonili se k ní, zvláště když viděli, že pod žezlem Karla Velikého sklání se skoro celý západ a že tento jest věrným pomocníkem, mocným ochráncem církve a účinným podpůrcem křesťanských mravů. Čím více moci a lesku přibývalo králům franckým, tím více stínu padalo na říši cařihradskou.

Takto západ a východ navzájem již dříve odcizený a v poměru církevním k sobě chladný počal se z tohoto vývoje i nepřáteliti, zvláště když císařové východní jali se zasahovati v církevní záležitosti proti všemu právu. Bylo třeba jen muže, jenž by uvolnil poslední pásku vízící východní a západní církev a učinil zjevně roztržku.

Tímto byl Fotius, muž sice učený, ale hrdý, ctižádostivý a lstivý. Během šesti dnů byv vysvěcen na biskupa, jmenován byl cařihradským patriarchou po násilně sesazeném

zbožném, v úřadě apoštolském horlivém, ale nepoddajném bezbožecké vládě Ignaciovi. Fotius tvrdil, že přednost římského biskupa přenesena byla na biskupa cařihradského od té doby, jakmile císařové opustivše Řím učinili si Cařihrad sídlem svým. Nesprávným bylo ovšem toto tvrzení, neboť papežská moc neplynula a nezávisela na moci světské, majíc původ svůj v moci udělené Kristem Pánem sv. Petru. Fotius tupil církev římskou sobě nedůstojným způsobem, poukazoval na rozdíly obou církví a vytýkal jí nesprávnosti, jež však věrouky mimo vycházení Ducha sv. pouze z Otce nikterak se nedotýkaly; na př. obviňoval západní církev, že zachovává sobotu jako postní den, že pokládá za nedovolené požívatí mléko se sýrem v postní dny, že duchovní stříhají si vousy a j. To byly jen malichernosti, neboť podstata víry zůstávala táž v Římě i v Cařihradě, ale ty stačily, aby nastala roztržka mezi oběma církvemi. Biskupové nového patriarchátu jednak nátisky se strany vládní, jednak neznalosti věci a svedením, jednak nadějí v odměnu od vlády a nového patriarchy uznali většinou Fotia za svého řádného patriarchu.

Po smrti Fotiově nastal sice mír mezi oběma církvemi, avšak čas rány jednou otevřené zcela nezacelil, nýbrž ta krvácela dále, až rozevřela se opět úplně v XI. stol. a zachvátila celý východ. Byl to obmezený a hrdý patriarcha Michal Cerularius, jenž pohrdlivě přijal papežské legáty a zjevně počal tupiti církev západní, obviňuje ji dle svého zdání z rozličných nesprávností, tak na př., že užívá při mši sv. chleba nekvašeného a j. Sám proto přerušil veškeré jednání s Římem a vystupoval se vší rozhodností proti jakýmkoli smírčím záměrům. Papežští legátové vidouce marnost svých námah a nemohouce docíliti nijakého narovnání, složili exkommunikační bullu na Cerularia a všechny, kdož víru římské církve by tupili, mezi službami Božími na oltář prvního chrámu v Cařihradě, sv. Sofie, 16. července 1054 a opustili město.

Od té doby církev římská a cařihradská vyvíjely se samostatně, nemajice pojitka, ba spíše jako soupeřkyně proti sobě vystupující. Když za válek křížáckých zmocnili se latiníci řeckého trůnu v Cařihradě a v slepé zuřivosti vše ohněm barbarsky ničili ani vzácných děl uměleckých nešetříce, naplnila Řeky oprávněná trpkost proti těmto vetřelcům a vzplanula zášť jejich proti katolíkům tou měrou,

že podnes nemohou zapomenouti západu onoho krutého ponížení.

Patriarchové cařihradští nedočkali se splnění svých nadějných snův o východním papežství, neboť, zatím co moc papežská na západě utěšeně se rozvíjela, ba dostoupila i vrcholu, klesala očividně vážnost patriarchů cařihradských, stávajících se víc a více závislými na císaři. Tito je sesazovali a dosazovali dle své libovůle. Když pak Cařihrad upadl do rukou mohamedánských hord tureckých, klesla dokonce důstojnost patriarchální častěji na stupeň prodávného zboží.

Pokleslost církve cařihradské líčí v 16. stol. očitý svědek ¹⁾ těmito slovy: „Není patrno, že by církev řecká po tolik minulých let stávala se bohumilejší a lepší a rozmnožovala se v postupu nějakými světci, avšak čím dále, tím hůře zakrsá a upadá do veliké nevědomosti a hrubosti, kde mezi představenými a strážci církve nic než lakomstvo, svatokupectvo, nepravda, nenávist, pomluva, svéhlavost, pýcha, nadutost a jiné nectnosti zavládly v takovém stupni, že ani pohanským otroctvím tísnění polepšit aneb pokořit se nechtějí. O znalosti Písma sv. a jiných sv. vědách se ani neptej! Učitelův a kazatelů dobrých mezi nimi ani se světlem nenajdeš, ovšem však kázání o bludařství papežském sobě za čest počítají, přikrývajíce takto svou nevědomost... Vejděmež do stavu mnišského. Tam ani poslušenství ani pravé bázně nemáš, neboť jako vztekli bez vůle představených svých po světě běhají, hledajíce do syta se najisti. Každý může zjevně vidět, že onoho sv. stavu mnišského od Basilia Velikého založeného toliko jméno a stín jakýs jim zůstával, avšak duch naprosto vymizel, neboť mnozí z nich pozutikavše z klášterův a stavše se zběhy toliko peníze pod falešnými záminkami vyluzují a sbírají; a to se děje nejen u prostých, nýbrž i u vznešených.... Gabriel, patriarcha achrydonský, jako překupník, jenž v krámě rozkládaje zboží své obchodoval, tak on svaté věci, rozřešení velké i malé obchodně prodával.“

Příčinou rozkolu mezi oběma církvemi nebylo tedy jako u Luthra podstatně rozdílné učení církevní, nýbrž spíše různost kultury národů východních a západních, nedostatek

¹⁾ Hipacy Pocij v Antirrisis dle Likowskeho, Unia... str. 69—70.

křesťanské lásky, národní zášť, slabost lidská a, co v pozdějších dobách zvláště obě církve oddalovalo, vzájemná neznalost, jež plodila lhostejnost, neochotu ano i nenávist.

Pokusy smíru papeži několikrát nabízené byly přijaty buď velice chladně, buď lhostejně, buď zůstaly nepovšimnuty a tak bezvýsledny.

III.

Přehled dějin ruské církve a unie.

Rusko náležejíc do oblasti patriarchy cařihradského, pocítilo i zhoubný vliv své mateřské církve. Neboť přijímajíc metropolity a biskupy své z Cařihradu, pilo pozvolna i onen jed, jímž nassakovalo duchovenstvo a lid. „Byzantská říše“, praví Rus Miljukov (II. str. 31), „samotna vychovala nás v nenávisti k západní církvi. Podle posuzování východní církve nebylo lze ani jísti ani pít z těchže nádob s latiníky.“

Metropolita ruský sídlil v Kijevě, nejsa po svém jmenování a posvěcení nikterak závislý na patriarchu cařihradském. Největší církevní historik ruský, E. Golubinski, popírá, že by tento zasahoval kdy přímo v církevní děje ruské. Nejen metropolité, nýbrž i mnozí biskupové z Cařihradu na Rus vysílání byli rodem Řekové, neznali řeči a mravů lidu a beze zájmů pro věci slovanské. Letopisy ruské chválí nanejvýš tu a tam jejich učenost, kterou třeba bráti ovšem v poměru k tehdejší vzdělanosti ruského duchovenstva, z něhož mnozí uměli sotva čísti. Toliko ve dvou případech až do období mongolského byli metropolité rodem Rusové. Byl to zbožný a učený Hilarion hned za Jaroslava a v polovici XII. stol. Klement.

Až k ujařmení Ruska Tatary bylo toto rozdrobeno na četná knížetství, jež všechna uznávala nad sebou nadvládu velkoknížete kijevského a po jeho pádu r. 1169 suzdalského. Po vpádu Tatarů rozdělilo se Rusko na dvě části (r. 1243): východní od Dněpru (Velkorusko) a západní (Malorusko). Obojí aspoň na čas bylo v odvislosti od chánů mongolských. Velkorusko jsouc poddáno velkoknížeti suzdalskému bylo neustále šleháno krutými ranami Tatarů, moru, hladu, do-

mácích válek, až r. 1328 přišlo pod moc velkoknížat moskevských. Západní Rus byla odvisla od velkoknížete haličského. Litevský bojovný kníže Gedymín dobyl však (1320) a přivtělil své říši velkou část Maloruska. Obě části Maloruska haličská i litevská připadly časem ku království polskému.

Tyto osudy měly vydatný vliv i na poměry církevní. Kdežto jihozápadní Rusko jak pod vlastními knížaty tak i později pod vládci litevskými a polskými vždy víc a více se odtrhovalo od části severních v politickém i církevním vztahu a svým neustálým stykem s katolickým západem dospělo konečně ku sjednocení u víře s Římem; severovýchodní Rusko však za vedení vzrůstajícího se velkoknížetství moskevského odlučovalo se víc a více od západu, tak že tam k unii ani nemohlo dojít, církev tam sice znárodněla ale i sestátněla. Když panovníci severního Ruska zmocnili se v XVIII. stol. jižních krajín ruských, vypudili i odtamtud unii.

Po pádu slavného Kijeva do moci Tatarů přesídlil metropolita jeho do Vladiměře nad Klasmou (1299), kdež setrval i nástupce jeho. Takto přestal býti Kijev střediskem nejvyšších úřadů církve, jimž byl skoro 311 let. Neboť po přesídlení metropolity z Kijeva odloučili se od něho biskupové v knížetství haličském a poslouchali metropolitů haličských. Knížata haličsko-vladiměřická totiž těžce nesla přeložení kijevského metropolity do vzdáleného území knížat jim nepřátelských, proto z náboženských a politických příčin žádala vlastní metropole, jež kolem r. 1345 byla patriarchou cařihradským kanonicky zřízena, brzo však za domácích zmatků potlačena, ale světskou mocí (r. 1371) opět obnovena, trvající až do XV. stol. Avšak i litevská knížata, v jejichž obvodu byl Kijev, domohla se vlastního metropolity. Tak se stalo, že v XV. stol. byli na Rusku tři metropolité.

Když v severovýchodním Rusku těžiště politické moci pošinulo se do Moskvy, bylo tam třeba též náboženské ohnisko přeložiti (r. 1325). S počátku podrželi ve Vladiměři a v Moskvě metropolité titul „metropolita kijevský a svaté Rusi“, když však r. 1458 bývalá církevní provincie metropolity kijevského byla definitivně rozdělena ve dvě metropole, zval se metropolita moskevský „metropolitou Moskvy a vši Rusi“, kdežto litevský, jemuž připadla v XV. stol. i metropole haličská, sídle v Kijevě, později v Novgorodku a Vilně, „metropolitou Kijeva, Haliče a vši Rusi“. Oba me-

tropolité byli na sobě nezávisli a nejen v politických, nýbrž i v náboženských věcech sledovali různé cíle. V Moskvě rozkol se upevnil nadobro, církev stala se služkou státu, kdežto v Kijevě brzo tihli k unii, brzo kolísali, brzo dali se strhnouti k rozkolu.

Ponenáhlu dostávalo sice Rusko své rodáky za vrchní pastýře, ale s nimi valně poklesla též vzdělanost vyššího duchovenstva. „Přece však období od XI. až do XVI. věku“, tvrdí pravoslavný Miljukov (II. str. 28), „nebylo v naší církvi ani nepřetržitým klesáním ani trváním na jednom místě. Naopak nelze neviděti v něm ustavičného pokroku. Za těchto šest století pohanské Rusko proměnilo se pomalu a pomalu ve „Svatou Rus“ — v onu zemi bezpočetných chrámův a neutuchajícího hlasu zvonů, zemi dlouhých kostelních stání při bohoslužbě, přísných postův a horlivých poklon do země“.

Všimněme si osudu církve moskevské (ruské). Od doby vpádu tatarského počal se poměr její k patriarchu cařihradskému měniti. Rusko úpelo pod jármem tatarským a nad sv. Sofii v Cařihradě vznášel se půlměsíc. Uprostřed tohoto dvojího rozrušení ruští metropolité počali se častěji doma světiti a do Cařihradu jezdili jen pro potvrzení. Veliký vliv na volbu jejich osoboval si cár, a to tím spíše, poněvadž rozměr území pod mocí světskou a církevní v tomto období se kryl. Nad to rozkol v Moskvě se již upevnil, a proto po unii florentské nezdáli se v Cařihradě dosti spolehlivými býti u víře.

Ruské duchovenstvo stěžovalo si však nebezpečně, že musí býti poddáno patriarchům, kteří sami jsou služebníky nevěřících. Když Cařihrad, druhý to Řím, pro trest Boží zprzněn byl bezbožnými Turky, zdaž neměla Moskva, „třetí Řím“, práva k neodvislosti, tázali se na Rusku. A vskutku podnikavý Boris Godunov za caře Feodorova Ivanoviče použiv krátkého pobytu Jeremiaše II., patriarchy cařihradského, v Moskvě hledajícího pomoci z peněžní tísně, přiměl ho k tomu, že zřídil patriarchát ruský (r. 1589) a posvětil za patriarchu arcibiskupa Joba. Novému hodnostáři církevnímu nepřibýlo nikterak moci, nýbrž zvýšen mu byl pouze titul jeho. „Metropolitovi moskevskému“, pravi Likowski, „a jeho církvi dostalo se tímto hodností, avšak bohužel s hodností i závazek většího poddanství vůči caru a v míře zvýšeného závazku poddanství přibyla i nová překážka pro unii“. „Národní povznesení ruské církve“, přiznává

zminěný již Miljukov (str. 35), „bylo dilem právě duchovním jako politickým; ba spíše politickým než duchovním. Nadarmo nevynášela se moskevská theorie „jediného na celém světě cara pravoslavného“ nad všechny ostatní. Touto cestou dostalo se moskevskému panovníku nového prostředku k soustředění své moci, jehož moskevská knížata též dobře využítkovala, aby zařídila si samovládu (samoděržavu).“

Státem chráněná církev ruská odměnila se mu stejně službami za tuto ochranu. Dělavíc se národní, stávala se současně státní: uznávala nad sebou nadvládu státní moci a vcházela v rámec moskevských institucí. Car ruský, zaujáv v ní místo cařihradského císaře, stal se jejím představitelem a náčelníkem. Listiny veškeré církve se týkající vydává jako „dědic králů (basileis) cařihradských“.

Veliké reformy v církvi ruské jal se prováděti Petr Veliký (1689—1725), tento rozhodný zástupce a veliký organisator státní idey. Poznav na západě protestantskou ústavu církevní, oblíbil si ji a hleděl ji napodobiti v církvi ruské, aby, zbavena jsouc moci své a samostatnosti, nemohla státi se orgánem protistátních směrů. Odstraniv patriarchu (posledním byl Adrianov 1690) jako představeného církve, ustanovil tak zv. sv. synod (r. 1721), sbor to předních metropolitů říše, jenž spravuje všechny záležitosti církve ruské. Car výslovně udává, že jej k tomu vedly státní zájmy, zvýšení samoděržavi, netrpění žádné jiné moci vedle sebe. „Před kollektivní vládou netřeba obávati se vlasti zmatkův a vzpour, jakož vznikají od jednoho jediného vládce duchovního. Neboť prostý lid neví, jak se rozeznává moc duchovní od samovládné, nýbrž užaslý nad velikou ctí a slávou nejvyššího pastýře domnívá se, že takový vládce jest druhý hosudar stejně mocný jako samovládce nebo i mocnější a že duchovní stav jest druhý a ještě lepší... A jestliže lid už sám sebou přivykl tak mysliti, což pak se stane, když řeči vládychtivých kněží vloží jakoby chrastí do ohně? Tou domněnkou budou do té míry svedena prostá srdce, že nebudou pohlížeti tak na samovládce jako na prvního pastýře... Avšak uvidí-li lid, že kollektivní vláda jest ustanovena úkazem panovníkovým a usnesením senátu, tu bude se míti na pokoji a pozbude naděje na pomoc duchovního stavu ve vzpourách.“ Synod byv zřízen úkazem a doplňován osobami jmenovanými pokaždé na obzvláštní nařízení panovníkovo, a to většinou na čas, mohl býti pouze nejvyšším

administrativním orgánem pro záležitosti v říši. Petr jakoby tento jeho význam zvláště vytýkal, jedním z ústředních vládních odborův ustanovil v synodě svého člověka s titulem vrchního prokuratora a s povinností, býti zástupcem státních zájmů. S počátku byla jeho moc skoro výhradně dozorá, ale během času kruh jeho působnosti ustavičně se šířil a tím zároveň rostl i jeho vliv na církevní správu. R. 1824 byl postaven na roveň s ministry, od r. 1836 jest zván do státní rady a do komitétů ministrův. Od r. 1865 podobně jako ministři má náměstka. V nynější době jest vrchní prokurator jaksi ministrem církevních záležitostí, dozorce vnějšího pořádku a zákonnosti v jednání úředním duchovního oboru a jaksi představitelem vrchní správy tohoto oboru ve stycích s nejvyšší mocí a s ústředními institucemi ústředních odborů. Dle A. V. Murojeva žádný patriarcha nepožíval tak neobmezené moci jako vrchní prokurator synodu ve svém novém postavení, které mu dává právo pouhým „četl“ a „ať se stane“ rozhodnouti v nejdůležitějších církevních záležitostech. (Dle Miljukova, str. 230—232.) Od jeho vůle nemůže dispensovati ani sv. synod. Tim se stala církev ruská úplně služkou státu. „Car jako křesťanský vladař jest nejvyšším strážcem a ochráncem dogmat vládnoucí víry a dohlížitelem nad pravověrností i všelikým v církvi svatě řádem“ ustanovuje 43. článek základních zákonů státních. „Sv. synod má onu moc, jakou mu ráčí Jeho carské Veličenstvo svou milostí propůjčiti,“ pravi se v Ústavě duchovních kollegii. „Nyní církev ruská jest jen nástrojem carské moci, slouží jeho politickým směrům; v prohlášení nastolení jmenuje se Pavel I. zřejmě již hlavou církve“ (Mel'gunov str. 21).

To by byla kostra dějinného vývoje ruské církve.

*

Dnes odpovídají nám výmluvně dějiny na otázku, zda zůstalo úplně bez následkův a může býti lhostejno církvi římské, že tak veliká část křesťanstva žije v rozkolu, a zda prospělo či uškodilo Rusku, že v náboženském vývoji a zřízení zůstalo neodvislo od Říma.

Na první otázku odpovídám slovy znamenitého církevního historika na západě, prof. Alb. Erharda, jenž ve své Východní církevní otázce (str. 25) doznává: „Rozkol byl jednou z nejnešťastnějších událostí, které kdy sběhly se

v církvi Boží na zemi jak pro západ tak i pro východ. Západ pozbyl nejúčinnějších prostředků vzdělávacích tím, že přestala klidná a užitečná výměna názorů s církví řeckou, která setrvala s dobou velikých učitelů církevních v živějším spojení nežli západ, žijící v kulturních poměrech zcela jiných. Místo dosavadního klidného styku nadešel s východem theologický boj, a tak promrháno bylo mnoho sil, jichž se mohlo využít k rozřešení úkolů jiných. Jak velice byly by získaly velké středověké sněmy na zevnějším lesku, vnitřní ceně a církevní plodnosti, kdyby byli biskupové východní svorně projednávali se západními důležité otázky, jež tehda zodpovědětí mělo křesťanství! Jak zcela jinak bylo by dopadlo veliké hnutí křížáckých výprav, kdyby byli našli frančtí rytíři v říši byzantské bratrskou lásku a účinnou pomoc! Hojnost požehnání, jež bylo by vzešlo veškerému křesťanstvu naproti úhlavnímu nepříteli jména křesťanského spojenému, dá se posouditi dle kulturního rozmachu na západě následkem hnutí křížáckého, byť i původní myšlenka a vznešené cíle téhož hnutí byly došly uskutečnění jen v míře tak skrovné. Ale nejen že křesťanství tohoto požehnání pozbylo, říši byzantské bylo nad to zakusiti nejtrpčícího ovoce církevního rozkolu, úplného zničení dobytím Cařihradu Turky, zatím co Západ po zboření pevné bašty na východě dlouhá staletí tonul v nebezpečí, státi se kořistí pŕlměsíce.

Ještě jiného nepříznivého výsledku pro západ nesmíme přehlédnouti, totiž zmenšení obzoru a obmezení na země západoevropské. Na tyto soustředila se od století dvanáctého do šestnáctého působnost církevních činitelů, třebas i papežství s oči nikdy nespustilo svého universálního úkolu. To však mělo za následek, že mnohá církevní zařízení pro celou církev důležitá tak se utvářela, že hodila se hlavně jen pro západ, ale všeobecného ducha církevního zúplna nevystihla; proto také pocíťována byla od východňanů jako jednostranné dílo latinské a podnes za takové jim platí“.

Že Rusku odloučení od západu neprospělo, přiznává se dnes skoro všeobecně. Prof. Alfr. Rambaud pravi ve svých Ruských dějinách (str. 71.): „Vyprostili-li se ruský stát ze vši podřízenosti vůči Římu, nesměl také ve dnech nebezpečí očekávati jeho podpory, jaké dostalo se Španělsku v jeho boji s Maury, Německu v podmanění Slovanův a

Finů, svaté zemi v křížáckých výpravách, Uhrám v jejich národním zápase s Turky. V době mongolského vpádu nechválala Rusku různosti víry od západu odloučenému právě tak jako ani Řecku v době vpádu osmanského žádná armáda evropská na pomoc Knižata ruská nebyla ovšem stížena kletbou papežskou jako Robert francouzský ani pokorně neprosila za milost Řehoře VII. jako Jindřich Němec, ale za to tím krutější ponížení očekávala je na dvoře chánů mongolských.“

Čeho mohla též očekávati církev ruská od své oloupené, zchudlé a malomocné matky? Neboť stav této byl nad pomysleni smutný. „Jakmile se církev východní odštěpila od jednoty církevní“, pravi Likowski (Unia str. 67.), „rychle zhaslo v ni světlo věd, jímž po tolik věkův osvětovávala svět křesťanský, i umírala v ní svatost, jež byla chválou a podivuhodnou ozdobou východu v prvních dobách křesťanství. Od času sv. Jana Damascenského těžko na celém východě najíti theologa slavnějšího jména, vyjmouc Fotia, pozdějšího pseudopatriarchu cařihradského. A čím blíže (k XVI. stol.), tím větší zmrtvělost a temnota proniká tu kdysi bohatě od Boha obdařenou část cirkve.“

Cení-li se někdy vysoko jakási výhoda ze slovanské bohoslužby, nesmí se zapominati, že tato nebyla privilegiem pouze cirkve východní, nýbrž že to byl původně spíše dar Říma Slovanům. Církev ruská sice znárodněla, avšak stavši se služkou státu zpronevěřovala se i na Božském poslání vůči věřícím.

*

Římští papežové důležitosti svého úřadu citíce se býti povoláni k tomu, aby uskutečňovali výrok Božského Spasitele o jednom ovčinci a jednom pastýři mezi věřícími a poznávajíce neblahé účinky rozkolu, nabízeli několikráte pomocnou ruku východu, pokoušejíce se o spojení obou cirkví. Než ony kulturní věky vytvořené rozdily nebylo možno překlenouti nějakým výrokem sněmu církevního nebo moci papežskou, a pak schisma zapouštělo hluboce kořeny nejen mezi duchovenstvem, nýbrž i mezi lidem, proto ony pokusy nebyly trvalého úspěchu, postrádajíce vnitřního přesvědčení lidu i kleru.

*

Rusko přijavši křesťanství bylo katolickým. Toho mínění jsou historikové na západě skoro všichni, východní učenci toho docela popříti nemohou.

Ať již první zábrisk křesťanství prostřednictvím skandinavských Varjagů dostal se na Rusko ze západu nebo z východu, jisto jest, že když hromadně lid přijímal křesťanství za příkladem svých bojarů z Cařihradu, nebylo ještě církevního rozkolu mezi oběma církvemi, a proto ani Rusko nebylo hned s počátku rozkolnické, nýbrž prostřednictvím Cařihradu bylo ve spojení s Římem. Po smrti Fotiově byla v učení mezi oběma církvemi jednota, jež potrvála až do vystoupení a vyloučení Cerularia r. 1054, tedy daleko později po obrácení Ruska, které mělo tehdy již značný počet biskupství a na stolci metropolitním vystřídali se již čtyři hodnostářové všichni od katolických patriarchů v Cařihradě vysvěcení a na Rusko poslaní. Když však za Michala Cerularia nastalo zjevné schisma, církev ruská nemohla a nechtěla bráti na něm účasti.

Že kníže Jaroslav byl latiníkům nakloněn, doznává sám veliký obhájce a obdivovatel cirkve pravoslavné Karamzin. Za něho neodvisle od cařihradského patriarchy dosedl na stolec metropolity kijevského v Rusku zvolený zbožný Hilarion (r. 1051). Počátkem onoho schismatu stála církev ruská na straně latiníků. Výslovně se připomíná, že od Cerularia ohrožení legátové římské našli útočiště v Kijevě a odtamtud poslali řeckému císaři autentický exemplář od Cerularia padělané bully exkommunikační. Že ani za nástupců Jaroslavových (v XI. stol.) nenastal rozkol mezi Ruskem a Římem, toho máme v dějinách zřejmé důkazy.

Izjaslav (r. 1054—1076) hledal pomoci proti odbojnému bratru a polskému králi Boleslavu Smělému u papeže Řehoře VII., vypraviv k němu poselstvím syna svého. Knížectví kijevské chce přijati od papeže jako léno stolice apoštolské; papež ujímá se ho, nařizuje nápravu od Boleslava a ubezpečuje ho svou příchylností a pomoci. Možno tu připustiti, že by kníže na jedné straně zůstával v rozkolu církevním a tedy v nepřátelství s Římem a na druhé straně poddával se stolici apoštolské, aneb že by papež Řehoř VII. bral jej v ochranu, aniž by mu něco připomněl o návratu do lůna cirkve katolické? Ruská kněžna Anežka, provdaná za německého císaře Jindřicha IV., postěžovala si u papeže Urbana II. na útrapy se strany chotě svého, vrátila se pak

dle některých kronistů do Ruska, vstoupila do kláštera, věnujíc se výchově dcer ruské šlechty. Bylo by možné ono spojení a obraty, kdyby mezi západem a Ruskem byla bývala rozluka?

Nejpádňější důkaz pro naše tvrzení vidí ne neprávem zmíněný již Karamzin v tomto případě. Papež Urban II. zvolil Bari, kam dvakrát putoval k ostatkům sv. Mikoláše, při své druhé pouti za místo koncilu, na němž, jak možno souditi, byl přítomen i perejaslavský metropolita ruský, Efrem. Jisto jest, že tento do svého kalendáře přijal tenkrát v římské církvi zavedený svátek sv. Mikoláše, kdežto Řekové ho neslavili. „Byl by Efrem přijal“, táže se Werner, „římskou církvi zavedený svátek, kdyby byl zavrhl na sněmu v Bari vyřknuté katolické učení o Duchu sv.? Takto dokazuje zcela zvláště mezi Rusy přijatá úcta sv. Mikoláše právě tak shodné učení církve ruské s latinskou o sv. Duchu, jako ochrana římských legátů v Kijevě při vzniku nepřátelství Cerulariova dává svědectví o nelibosti vůči vzpírání se proti papežské stolici.“ Papež poslal k tehdejšímu velkoknížeti Kijevskému biskupa Theodora se svatými ostatky.

Důkazem jednoty církve ruské a latinské v XI. stol. jsou i četné sňatky kněžen dvorů západních s ruským bez jakékoli dispense, skládání vyznání víry nebo bez všelike námitky se strany církevní. Jen významnější uvádím: Kazimír Obnovitel bere si za manželku Marii Dobrohněvnu, sestru Jaroslavovu, Jindřich I., král francouzský, kněžnu ruskou Annu, Jindřich IV., král německý, Anežku, dceru moskevského knížete Vsevlada, polský král Boleslav III. nejstarší dceru Svjatoplukovu, a to pro blízké příbuzenství s papežskou dispensí, uherský král Koloman druhou dceru Svjatoplukovu. „Přihlížíme-li však k tehdejším přísně náboženským dobám a lidem“, dobře poznamenaná Pelesz (I. str. 174), „a na druhé straně uvážíme-li, že římská papežové nejen proti tomu neprotestují, nýbrž dokonce v blízkých stupních příbuzenství, jak se událo v Polsku, udělují dispense, naproti tomu však v jiných případech manželských sňatků ani řeči o žádné dispensi, již by bylo potřeba, kdyby tu byla různost u víře, jest nutno souditi, že Rusové byli tehda rozkolu cizími a katolickými“.

Po smrti metropolitů Hilariona byly zase navázány styky církve ruské s Cařihradem, ačkoli tímto Rusko nestává se ještě schismatickým; neboť nepřátelství mezi pa-

pežem a patriarchou po smrti Cerulariově utichlo, papež měl dokonce svého legáta na dvoře cařihradském. Proto možná, že oné chvilkové neshodě mezi Římem a Cařihradem nebyly na Rusi přičítány tak dalekosáhlé a mnohovýznamné následky, a konečné schisma dosud nepředvídáno.

Ve stol. XII. nastává však obrat. Když v Cařihradě rozkol se utvrdil, byli odtamtud na Rus vysíláni jistě mužové, na jejichž nepřátelské smýšlení k papežům bylo lze určitě se spolehnouti. A vskutku dosvědčují dějiny, že řečtí metropolité a biskupi přinášeli s sebou do Ruska i onu nenávist proti církvi katolické, šířili ji a podporovali její a své stoupence, zatím co styky Ruska s Římem stávaly se vždy řidčými. Přece však máme důkazy, že ono záští proti Římu nebylo ještě všeobecné a že tudíž ze zjevného rozkolu všeobecného sotva lze nařknouti celou ruskou církev; ovšem nepřítel sil simě, jež přinášelo již ovoce. Z Cařihradu vysílány byly na Rus spisy proti církvi latinské, a o přerušení spojení církve ruské s Římem přičinil se hlavně metropolita Nicefor, rodem Řek (1104—1121), jenž různým vystupováním proti víře latinůků upevnil v zemích ruských rozkol. Na otázku velkoknížete Vladimíra Monomacha, jak se oddělila církev latinská od řecké a v čem se různí, odpověděl metropolita velmi vášnivě, vypočítávaje celou řadu námitek uváděných proti církvi římské řeckými polemisty. „Ať čte kníže toto poučení“, píše metropolita, „ne jednou ne dvakráte, ale častokrát, ať je čtou i synové jeho, aby znali důkladně nauku Kristovu a stali se podporami církve“. Jiný podobný list poslal Nicefor knížeti volynskému Jaroslavovi († 1123), a to, jak praví, proto, že „kníže sousedí se zemí polskou, a ti, již v ní žijí, přijali nauku latinskou a odstoupili od stolice apoštolské“. Latiníky považovali již za jinověrce, proto, přijímajice je ku svému obřadu, křtili je po druhé, a mnich Teodoza (dle Golubinského v polovici XII. stol.) pokládá je za horší židů.

I v Římě byli si vědomi, že Rusko ztrácí se pro církev katolickou, a proto právě v tomto období dály se četné pokusy papežův, aby tato obsáhlá církev byla uchována v jednotě s Římem; ale s úplným zdarem nepotkaly se nikdy. Bohatýr Alexander, příjmím Něvský, odpověděl na přátelský dopis papeže Innocence IV. vyzývajícího jej k jednotě následovně: „Známe pravdivou nauku od Adama až k potopě, od potopy až ku zmatení jazykův, od Abrahama

až ku přejití Israelitů přes moře Rudé a do smrti krále Davida, od Šalomouna do Augusta a Krista, od Konstantina Velikého do sedmého sněmu všeobecného, avšak o vaši nauce nechceme ničeho věděti.“

Za bojů s Hohenštaufy hledali papežové opory na východě, vyjednávali o unii církevní, ale poselství jejich měla ráz více politický. Ve XIII. stol. zaplavovaly Rus hordy tatarské, pročež styky ruských knížat se západem byly řidké a též rázu více politického.

Formálně církev ruská nevystoupila nikdy z církve všeobecné, aniž z jejího spojení kdy byla vyloučena, ale počínajíc stoletím dvanáctým názor Cařihradu o věcech církevních počal převládati ve vůdčích kruzích na Rusku, třebaž že venkovský lid málo kdy staral a dovidal se o boji a jeho následcích mezi stolicí papežskou a patriarchou.

„Byl čas za Jaroslava“, praví Abraham (str. 38), „kdy Rus po výbuchu schismatu v Cařihradě mohla dokonce přijati na sebe prostředníka mezi církví latinskou a řeckou, stojíc uprostřed mezi východem a západem, přibírajíc vlivy s obou stran jdoucí a přetvořujíc je samostatně pro postup kultury. Tato veliká úloha po předčasné smrti Jaroslavově připadla potom Izjaslavovi, ale tento přes napjetí všech sil zdolati ji nemohl; po jeho smrti bylo již pozdě, neboť kruh protivníků západu silou nad míru vzrostl. Kultura řecká nevešla jednak z plna v hloub národa a nedala Rusku toho, co mu mohl dáti svět západní, ale za to fanatismus náboženských polemistů řeckých upevnil se v něm tak silně, že Rusko stalo se později u větší míře nepřítelkyní Římu než církev cařihradská a podezřívalo časem dokonce Řeky ze zrady pravoslavi. Čím dále, tím ostřeji vystupují odchylky mezi oběma církvemi, a toliko v okresech stýkajících se bezprostředně se západem latinským buď s Polskou, Uhrami nebo Němci mohly se objeviti pokusy o přiblížení se církví západní. Avšak tyto datují se od dob po strašném vpádu Mongolském a nevycházejí z lůna kleru neb lidu ruského, nýbrž z popudu jednotlivých knížat. Snahy tyto byly toliko přechodné, neboť opíraly se výlučně o chvilková očekávání politická“.

Zdálo se, že slunce smíru vzejde nad oběma církvemi ve stol. XV. Cařihrad ohrožovali Turci, a proto byla na nejvyšší žádoucí jednota se západem, ana jediná mohla slibovati pomoc a pád císařského města odvrátiti. Unie prál

si toužebně císař a nakloněn byl jí i patriarcha. Vladatři na Litvě a Červené Rusi dávali přednost katolicismu před rozkolem. I učený metropolita ruský Řehoř Semivlak objel Cařihrad a dostavil se do Konstance, kde zasedal církevní sněm, aby vyjednával o jednotě. Než poselství to minulo se bez výsledku.

Příčiněním Cařihradu stal se metropolitou moskevským smířlivý Isidor. Tento pohnul cara moskevského Vasilu, že směl jménem Ruska vyjednávat o smír rozešlých se církví na sněmu florentském. Vypravil se s biskupem suzdalským Avramim a zástupem světských i duchovních osob z Ruska čítajícím celkem 100 osob. R. 1439 bylo docíleno jednoty východu se západem u věcech víry (unie florentská). Po vědeckém výkladu a úvahách podepsali unii církevní zástupci tři patriarchů, 17 metropolitův a množství biskupů, vyjma Marka, metropolitu z Efesu. Podpis ruského metropolity Isidora zní: „Isidor, metropolita kijevecký i celé Rusi, zástupce apoštolské stolice nejsv. patriarchy antiochenského, Dorotea, ochotně podepsal.“

Radost byla nesmírná. Slavnostní tento okamžik byl oznámen slovy: „Plesejte, nebesa, a jásej, země! Sesula se zeď, jež dělila církev východní a západní. Spojilť obě Kristus svazkem lásky a míru, takže po dlouhém smutném rozkolu září opět všem předešlý lesk žádoucí jednoty. Radujž se, matko naše církví, ze sjednocení dosud nesvorných synů, jež jsi dříve za rozkolu prolévala hořké slzy, děkujž teď Bohu v nevýslovné radosti. Blahopřejtež všichni věřící světa matce své, církví všeobecné.“

Než na východě zkazil ono dílo Boží zmíněný již metropolita Marek, jenž všude bouřil proti unii. Jeho příčiněním sešli se r. 1443 v Alexandrii patriarchové alexandrijský, antiochenský a jerusalemský a odsoudili jednání sněmu florentského. Tím unie na východě vzala za své.

Aby papež naklonil si Rusy, obdaroval hojně poselstvo vracející se do své vlasti a Isidora jmenoval legátem apoštolským na Litvě a Rusi a brzo na to prvním kardinálem ruským. Tento proniknut jsa opravdovou láskou k unii a k církví římské, hlásal jí všude na své cestě k domovu. Z hlavního města Uher Budínu vydal k biskupům ruským pastýřský list velmi srdečně psaný zvěstující jim radostné spojení obou církví. Začíná slovy: „Veselte se v Pánu! Církev východní a římská sjednotily se na věčné časy a

navrátily se do dávné shody a dávného míru. Přijmětež to na vědomost s čistou radostí a blahem duševním všichni věrní Cařihradané, Rusové, Srbové, Valaši, slovem všichni, již věříte v Krista. Buďtež ode dneška pravými bratry církve římské. Jeden toliko Bůh — jedna církev“ atd.

Když přibyl do Moskvy, dal na chrámě Nanebevzetí Panny Marie postavit latinský kříž, jenž na věčné časy měl oznamovati budoucím věkům tuto velepamátnou událost. Než lid byl vychován svými kněžími již od několika pokolení v zášti proti papežství a sám car Vasil Borovský ukázal se jako nepřítel unie. Historik Karamzin popisuje onen okamžik, kdy v katedrále před carem, shromážděným duchovenstvem, bojary, měšťany a množstvím lidu bylo předčítáno usnesení sněmu florentského takto: „Když diakon Isidorův ohlásil unii, pohlíželi všichni i duchovní i světští v udivení na sebe, nevědouce, co mají mysliti. Hlas sněmu všeobecného, císaře Jana i shoda nejčtetnějších biskupů řeckých, již ode dáвна byli učiteli Rusů, zavírala ústa; mlčeli vladykové i bojaři. Ve všeobecném hlubokém tichu rozléhal se toliko jeden hlas — velkoknížete. Od mládí znaje dobře ústavu církve i mínění sv. otcův o vyznání víry Vasil věděl, že Řekové odstoupili od jejich pravidel, zapálil se horlivostí a chtěl zahanbiti bezpráví. Započal spor s Isidorem svolal na poradu biskupy a bojaře a kázal jim zkoumati obsah sněmu florentského.“ Výsledek byl, že Isidor byl sesazen, odsouzen a nazván zrádcem. Uchýlil se do Kijeva, avšak dlouho tam nesetřval, odebrav se do Říma, kdež i zemřel.

Příčinou toho nezdaru bylo, že episkopát a lid ruský nebyli pro unii vyškoleni, a Isidor vyjednával bez jejich opory, spoléhaje více na stranu polskou, a po svém neúspěchu v Moskvě nedbal o ovčinec svůj. V Moskvě byli dosazováni rozkolu věrní církevní hodnostářové a v Kijevě byli sice někteří nástupci Isidorovi nakloněni unii. Josef Soltan dokonce jejím horlivým podporovatelem, ale králové polští, v jejichž území sídlili metropolitě kijevští, byli velmi slabi a málo se starali o prospěch unie, zatím co všemi silami pracoval vliv Moskvy, aby na úkor katolicismu uplatnilo se schisma. Tak se stalo, že světská i duchovní moc Moskvy brzo pochovala unii florentskou na Rusku docela. „Následky florentské synody“, praví Pelesz (I. str. 376), „a zvláště posláni Isidorova byly, že v jižní a západní Rusi

byla cesta ku znovu zřízení unie více připravena, zatím co na území moskevském rozkol se stupňoval až k fanatismu, zvláště za nástupce Isidorova, metropolity Jonáše“. Tam unie s Římem od té doby jest docela polhřbena.

Ztrátu protestantismem církvi katolické v XVI. a násl. stol. zasazenou hleděli papežové nahraditi na východě a proto tím horlivěji a toužebněji obrátili zraky k rozkolnickému Rusku. Styky s Ruskem především prostřednictvím legátů navazovali od té doby římsí biskupové často. Za Ivana IV. Hrozného (1534—1583) blahodárně působil v Moskvě papežský legát, jezuita Antonín Possevin, jehož přičiněním uzavřen byl prospěšný mír s Polskem, mezi mnohými schismatiky zavládlo příznivější smýšlení o církvi katolické, v Římě nabyli lepšího poznání o rozkolu a nových zkušenostech, jak účinně k unii pracovati. Svými studiemi a činností svou mnoho sblížil východ se západem a rovnal cestu k pozdější unii v Břestě.

Byl tu celý souhrn příčin náboženských i politických, jež uvedly ve skutek tuto unii. Tehdejší stav církve ruské byl příliš ubohý. Nejhrubší nectnosti lpěly na služích oltáře. „Biskupové, klerus i duchovenstvo řádové byli převážně nejen nevzděláni, nýbrž i zkažení, a lid, jenž se všech stran byl utiskován a vykořisťován, byl surový a pověřený“ (Pelesz, I. 500). Patriarcha cařihradský ani Moskva nebyli s to, aby zjednali nápravu. Avšak i králové polští neradi viděli, že veliká část poddaných jejich u věcech náboženských měla býti odvislá od patriarchů moskevských, již svými intrikami dovedli uplatniti dobře vliv svůj i svých moskevských vládců, stálých to nepřátel Polska, mezi poddanými králů polských, proto přáli unii. Když kázání a apologetické spisy horlivého Petra Skargy. líčící ubohost církve ruské, neštěstí odvislosti její od Cařihradu, rozkvět církve katolické a výhody spojení s ní se šířily, přesvědčily o pravdě a získaly nejednoho rozkolníka pro myšlenku unie. Nejhorlivějším šířitelem a průkopníkem spojení obou církví byl řád jezuitský. Z kazatelen, v soukromých rozmluvách, na misiích lidových, literárně, z kateder školských, zvláště akademie vilenské ukazující na vnitřní obrod a rozkvět církve katolické v krátké době od sněmu tridentského, usilovali, aby unie dokonala se na dráze poučení, přesvědčení a dobrovolného se rozhodnutí. Půda byla připravena. Když pak Jeremiáš II., patriarcha cařihradský, na

Rusku peníze vydíral a metropolitu kijevskému váhajícímu je poslati hrozil sesazením, když nedovedl odstraniti zlořádův u duchovenstva a úroveň jeho vzdělání zvýšiti, svolal metropolita kijevský r. 1590 všechny biskupy polské Rusi do Břestu, kde jednomyslně bylo vysloveno přání po obnově unie florentské.

V rokování o zuboženém stavu církve ruské, o nápravě a o spojení s Římem pokračovalo se v letech následujících, až ku konci r. 1595 byli vypraveni do Říma biskupi Hipacy Pociej a Cyrill Terlecki, aby vyjednali spojení se stolicí apoštolskou. V poradách svolili papež i kardinálové, „aby přísluhování sv. svátostmi i celý obřad ruský zůstaly netknuty ve stavu, v jakém jsou ve chvíli unie, a aby nejen nyní, nýbrž ani budoucně nebyly měněny“. Rovněž všechna práva, svobody a privilegia, jichž dosud užívali, byla jim stolicí apoštolskou potvrzena.

Radostně vracelo se poselstvo do své vlasti, avšak bohužel nenašlo všude radostného ohlasu, nýbrž narazilo i na účinný odpor. R. 1596 sešli se unie žádající biskupové do Břestu, aby veřejně prohlásili a ve skutek uvedli snahy své; avšak současně svolali protivníci tamtéž sněm, na němž pod ochranou mocného knížete Konstantina Ostrogožského protestovali proti podnikům unionistův a zahájili ve spojení s protestanty čilou agitaci. Než na straně sjednocených stáli vědou, příkladným životem, vytrvalostí a neohrožeností dobře vyzbrojení bojovníci, především slovanští mniši řádu sv. Basilia. Mučenník za unii, biskup sv. Josafat. Melec Smotrycký, Velamin Rucký a j. všechny své síly věnovali unii. Jest jejich vítězstvím, že až do konce XVII. stol. všech devět ruských diecesí v území Polsky přiznávalo se do unie a toliko jedna zůstávala v rukou schismaticů.

V čele unitů stál metropolita kijevský, jenž jménem stolice apoštolské ustanovoval a potvrzoval biskupy sjednocené, svolával synody a řídil všechny záležitosti církevní své metropole. Metropolitu volili si sjednocení církevní biskupové sami, papež pouze potvrzoval volbu. Sídlem jeho měl býti Kijev, ale poněvadž tento zůstal v rukou rozkolníků, byli nuceni metropolitě sídlo své přeložiti tu do Vilna, tu do Novgorodku a za válek jsouce zbaveni statků svých, spravovali i jednotlivé diecese.

R. 1720 sešel se v Zamostě krajinský synod rusínsko-katolických biskupův a množství kněží různých hodností,

aby upravili a ustálili udílení sv. svátostí, kázeň a výchovu duchovenstva, poučování lidu a j. Akta tohoto synodu potvrzená papežem Benediktem XIII. platí jako právní kodex církve sjednocené, zaručující nedotknutelnost jejího obřadu.

Řím vždy pokládal unity za rovnocenné s katolíky obřadu latinského; v tom smyslu papež Kliment VIII. vydal několik listů ku všem důležitějším světským i církevním hodnostářům, bohužel, že tento názor neujal se na místě unie samé. Katolíci latinského obřadu považovali unity za věřící nižšího stupně, jejich náboženství za náboženství sedláků (religia chłopska), upírali jim některá práva a sváděli ku svému obřadu. Takovými názory trpěla unie velmi na vážnosti a významu. Též rozhárané poměry v Polsku, různé války, slabost králů, nepoddajná vůle šlechty měly velmi zhoubné následky na dílo unie.

Avšak více než tyto domácí neshody škodili unii schismatici, již využili každé vhodné příležitosti, aby unii seslabili nebo dokonce zničili a vždy pozírali přes hranice Polsky k rozkolné Moskvě, očekávající její pomoci nový rozmach pravoslavi na troskách domácími rozbroji úplně rozháraného a vysíleného království polského. A nemýlili se. Stěžujících si na útlaky se strany katolické schismaticů ujal se již car Petr Veliký v zájmu prý humanity; rázně a rozhodně na slabém králi polském Stanislavu Augustovi žádali rozšíření práv pro své souvrerce protestantský pruský král Bedřich II. a pravoslavná carevna Kateřina II. Tato, aby dosáhla svých cílů politických, rozdmýchovala náboženské štvánice v Polsku, žádajíc neúprosně pro schismatiky takových práv a svobod, jež měly zničit unii docela. V Polsku měla na své straně vlivuplné osoby, jež u kořene pracovaly dle jejích pokynů na potlačení unie a zániku Polsky. Když katoličtí biskupové neohroženě hájili na sněmu práv svých, dal je prostě ruský vyslanec svými granátníky zjímati a vyvésti do vyhnanství. Neprátele Polsky měli vojenskou hotovost na hranicích jejích, království samo bylo bezmocno. Ale nejen že schismatiky vynucena byla práva na úkor unie, nýbrž na podnět carevny byli proti katolíkům poštíváni kozáci a hajdamáci. Divá válka národní a zároveň sociální rozpoutala se v krajinách na Dněpru. V krvavé řeži lidské, jež děsem naplnila Ukrajinu, padlo okolo 200.000 lidí, ponejvíce Rusínův unitů.

Nastalo osudné troji dělení Polsky, jimž byla rozdělena i církevní provincie unitů; hlava jejich byla jen dle jména uznávána, činnost její v jednotlivých diecesích byla valně obmezena nebo naprosto nemožná. Provincie připadší Rakousku těšily se svobodě náboženské i národnostní. Za to však unie pod vládou ruskou násilím spěla svému zániku. Kněží sjednocení byli jímáni, žalařováni, uprázdněná jejich místa buď neobsazována, buď nahrazována schismaticky, kostely a kláštery, jež kdysi náležely rozkolníkům neb na nichž tito aspoň účast měli, byvše sjednoceným odňaty, dostaly se do rukou schismaticků; prostřednictvím pravoslavných missionářův a popů byla dělána státnímu náboženství mocná propaganda, unité, jsouce považováni za zbloudilé, byli vyzýváni, aby se přidali buď k latinské buď k ruské církvi.

Ký div, že pravoslavi na újmu unie rostlo. Z 5000 farností sjednocených v diecesích kijevské, kamenické, lucké a vladiměrské zůstalo do r. 1796 sotva 200. Celkem ztratila církev sjednocená od prvního dělení Polsky (r. 1772) až do smrti ukrutné Kateřiny II. (r. 1796) osm millionů věřících v 9316 farnostech a 145 klášterů basiliánských. Věrolomná tato carevna všemi ji možnými prostředky hleděla unii zničit.

Zlým duchem pro unii, nejzarytějším jejím nepřitelem byl latinsko-katolický arcibiskup Stanislav Siestrzencewicz († 1827), jenž veden jsa touhou, státi se metropolitou všech katolíků carství, po 54 let usilovně pracoval v neprospěch sjednocených.

Utěšenější doby v rozšířené říši ruské nastaly za syna a nástupce Kateřiny II., Pavla I. (1796—1801), jenž ku své korunovaci žádal i zástupce dvora papežského a byl by býval snad i ochoten splniti požadavky papeže Pia VI. vůči katolíkům, kdyby nebyl narazil na příliš silný odpor sv. synodu. Přece však počali za jeho vlády sjednocení volněji dýchat. Napočítáno jich bezmála na půl druhého millionu v 1388 farnostech s 91 kláštery. Od zahynutí zachránila je jejich odvaha, vytrvalost při povinnosti a mravní síla.

O nástupci Pavla I., Alexandru I., poznamenává Likowski (Unie str. 171): „Až do r. 1825, t. j. do smrti cara Alexandra I. spravoval metropolita pod záštitou spanilomyslného mocnáře spokojeně církev ruskou (katolickou), nezakoušeje se strany vlády ani překážek ani útisků, Počet věřících i duchovenstva světského vzrůstal v té době po-

někud až do výbuchu pronásledování za Mikuláše. Basiliánské kláštery měly ještě ve svých rukou 14 škol gymnasijských pro mládež světskou s 4384 studujícími.“

R. 1805 zemřel poslední společný kijevsko-haličský metropolita, a od té doby přestalo hierarchické spojení mezi unity v Rakousku a v Rusku.

Krušné doby pronásledování katolíků na Rusi nastaly opět za cara Mikuláše I. (1825—1855), tohoto hrozivého vtělení samoderžavi. R. 1832 zrušil řád basiliánský, tuto tepnu unie, zakázal kněžím latinským přisluhovati sv. svátostmi sjednoceným, děti ze smíšených manželství byly připadnouti církvi pravoslavné, uzavřel semináře a školy sjednocených a polockou katolickou akademii, jejíž chovanci měli přejíti na akademii petrohradskou. Aby záměry své o vyhlazení katolicismu co nejspíše uskutečnil, připojil kollegium řecko-sjednocené — po našem řekli bychom konsistoř — k rozkolnému synodu jako jeho podrizenou část, za jeho předsedu jmenoval Josefa Siemaszka jen jménem unitu. smýšlením a skutky horlivého schismatika, biskupství podělil lidmi sobě oddanými, nakloněnými pravoslavi, pastýře duchovní jmenovali gubernatoři. Tak bylo možno, že r. 1834 vydal Siemaszko jménem kollegia všem sjednoceným biskupům rozkaz, aby odebrali poddaným sobě kněžím katolické missály, breviře a modlitební knihy a nahradili je schismatickými. Chrámy a bohoslužba měly býti upraveny dle pravoslavi. Vše, co by se lišilo od tohoto a upomínalo na katolicismus, mělo býti odstraněno, jako na př. zvonění při mši sv., mše sv. tiché, zpívání litanií, růžence, klečení v kostele, processí, kázání, vůbec jakékoli poučování lidu; roucha bohoslužebná měla býti jako u schismaticů.

Až na jednoho všichni biskupové s největší ochotou hleděli se zalichotiti vládě a někteří jménem duchovenstva dokonce děkovali za tak moudrá opatření. V nižším kněžstvu jevil se značný odpor, ale toto bylo malomocné. Otec kněz neposlušník byl zavřen do kláštera nebo poslán na Sibiř, manželka s dětmi dána do některého schismatického ústavu a místo obsazeno popem. Kateřina II. dovolovala unitům přestoupiti k latinskému obřadu, Mikuláš však každé přestoupení mimo k pravoslavi pokládal za zjevné vzepření se proti vládě. Přes hrdinný odpor katolíků přece za takových násilnických poměrů řady jejich se tenčily. Pronásledované prořídle duchovenstvo posluhovalo potají věr-

ným sv. svátostmi a většina zbývajících katolíků byla odhodlána podstoupiti všechna protiventství a pronásledování rovná oněm pohanským z prvních století křesťanství. Jen jediný příklad ukrutenství uvedu. Na statcích missie vitebské od nepaměti byli usedlí katolíci. Mikuláš rozkázal jim přestoupiti na pravoslavi. Když mu odvětili, že si nepřejí změny v náboženství, dostavilo se vojsko a násilím vynucovalo změnu u víře. Mnozí padli pod ranami bodáků, někteří chtěli se zachrániti útekem na lehce zamrzlé blízké jezero. A co činí vojsko carské? Rozsekává led a potápí v hlubinách jezera věrné katolíky. Jindy zase kozáci násilím vláčeli katolíky do rozkolného kostela, moci otvírali jim ústa, a biskup odpadlík podával jim Tělo Páně.

Brzy se poznalo, že ani násilím vyhubiti katolíky tak snadno nelze, proto Siemaszko uplacen podvolil na jiný úskok pro splnutí katolíků s pravoslavím, vyžaduje od kněží přísahy zvané aktem unie se schismatem: „že totiž nebudou odpirati věrnému lidu péči své svěřenému, jestliže tento zatouží přijati rozkol“.

Když Siemaszko natropil se dosti zla na účet církve sjednocené, přestoupil ještě s 2 biskupy a 1305 kněžími k pravoslavi. Tak se stalo, že nečestnými a násilnými prostředky byla za Mikuláše potlačena kdysi tak mnohoslibná církevní provincie sjednocených v Rusku, vyjma diecesi chelmskou, jež vzdorovala ještě moci vlády po několik desetiletí.

Za Alexandra II. (1855 – 1881) zanikl poslední zbytek unie na Rusku. Všemi prostředky pracovala vláda k tomu, aby všichni, již měli nějaký vliv na lid a nižší duchovenstvo byli jí věrně oddáni a více státní než vlastní církvi nakloněni. Bez dohody s Římem byla vlivuplnější místa takovými lidmi obsazována, a náhončí vlády pilně „upravovali církev“ v duchu schismatickém. Jako dříve Siemaszko tak nyní počínal si zběhlík z Haliče Pociel, bez povolení Říma vládou jmenovaný biskup chelmský, jenž násilím, podvodem a úskokem pracoval na zničení posledního zbytku unie v Rusku. Různým nekalým způsobem vylákal podpisy některých duchovních i věřících na adresu k carovi o milostivé přijetí jich do státní církve (1875), jež ovšem radostně a slavnostně bylo uděleno. Takto byli sjednoceni buď nevědomky, buď násilně, buď podvodně přivtěleni k pravoslavi. Kde se protivili, kněží byli vyvezeni za hranice

nebo na Sibir a lid věrný víře otců svých trpěl, proléval krev a zmíral pod bodáky moci vyzbrojené. Řím protestoval, ale hlas jeho nezalehal až daleko do sídla carského. Jen mocí a násilím byla potlačena poslední diecese sjednocených na Rusku. Lid sám neodpadl od víry otců svých, ale zaprodán a zrazen byl od svých pastýřů — nájemníků.

Nejinak dařilo se církvi katolické přes všechna ujišťování blahověle a sliby vlády vůči Římu za Alexandra III. (1881—1894), jehož snahou bylo „celé Rusko a všechny jemu podřízené země proměnit v obrovské vězení, které by opatřeno bylo všemi prostředky evropské techniky a hmotnými vymoženostmi civilisace“.

Mladistvý Mikuláš II. opravňoval k nejlepším nadějím, jež však brzo zklamaly. Donucen vnitřními bouřemi vydal r. 1905 sice manifest svobodného vyznání různých konfessí v Rusku, jímž i církev katolická nabyла jakési svobody, přece však činnost missijní zůstává dosud vyhrazena církvi státní.

Kéž prolitá krev věrných vyznavačův unie, stannic se semenem horlivých pracovníků za sjednocení, obrodí celou Rus, sjednotí ji u víře a připojí v lásce k těm, jež po tolik století krutě pronásledovala.

IV.

Sporné otázky mezi oběma církvemi.

Jak již výše bylo podotknuto, byly v některých nepodstatných věcech rozdíly mezi církví západní a východní hned od počátku, během věků víc a více se krystalovaly, až u Řeků za sporu Fotiova nabyly vážných obvinění proti latiníkům. Za různých dob a od různých spisovatelův udáván větší nebo menší počet sporných otázek. V době od Fotia až po Cerularia vstoupil počet jejich z 10 na 22, na počátku XII. stol. již jich napočítáno 32, v XIII. stol. číslo jejich se téměř zdvojnásobnilo, ve XIV. stol. psalo a mluvilo se již o „bezpočetných kacířstvih latiníků“. S nenávistí prohlubovala se i ona propast zející mezi východem a západem. Ovšem mnoho z těchto odchylek a výčitek bylo

uměle uděláno, chyby jednotlivců připisovány byly církvi, jež pro ně byla obviňována, jiné byly vůbec bez věcného podkladu, nerozlišováno učení církve od mínění třeba i soukromých osob, a skoro všechny vážnější rozdíly trvaly a byly známy již před Fotiem, aniž komu napadlo jednu nebo druhou církev obviňovati z porušení pravé víry Kristovy. Jsou dnes, kteří podstatné odchylky v učení nanejvýš na dvě nebo tři sporné otázky snižují. Rozdíly mezi oběma církvemi jsou četné, ale mnoho z nich jest takových, že si v učení neodporují, neb se ho ani nedotýkají, nýbrž buď bez závady mohou vedle sebe obstáti aneb se i doplňují ku krásné harmonii rozložitého stromu církve Kristovy. Jest tu třeba rozeznávati mezi rozdíly vztahujícími se k učení (dogmatu), k bohoslužbě (kultu), k církevní kázni a ku zřízení obou církví. „Na první pohled zdají se obtíže ty nepřekonatelné“, pravi Ehrhard (str. 74), „pohlížíme-li však blíže a oddělíme věci čistě náboženské od kulturních, církevní od národnostních, dogmatické od bohoslovných, dočasné od absolutně platných, pak obtíže ty mnoho ztrácejí na svém povážlivém rázu. Různá disciplína ohledně udílení křtu, užívání kvašeného chleba, přijímání pod obojí způsobou, liturgické epiklese není tak nebezpečnou. Církev římská nežádá od východní, aby se zřekla svých zvyků, tak jako zase východní církev po důkladnějším historickém uvažování snadno se o tom přesvědčí, že nemá práva pokládati západní odchylky za kacířství.“

Za čistě dogmatické rozdíly klade prof. Erhard pouze o Duchu sv., neposkvřněném početí Panny Marie a o primátu. Dobře ovšem poznamenal P. Urban na sjezdu unionistů na posv. Velehradě 1907: „Zdá se, že novější ruští autoři zvláštní rozdíl mezi obojím bohoslovím nekladou již do Filioque a primátu, nýbrž rádi nás obviňují z jakéhosi právníckého formalismu, jenž prý celou ideu křesťanskou na západě pronikl. Odtud, pravi oni, chápou katolíci církev po způsobu společnosti občanské, a to monarchické, odtud čerpají pojem o dostičinění, odtud tresty očištcové, poklad zásluh, odpustky a jiné toho druhu vyplynuly. Jistý spisovatel ruský vyjadřuje se, že tento „duch právnícký“ ze zřízení a zákonodárství římského vnikaje do církve západní, jest příčinou všeho zla, pramenem „všech dogmat latinských“ a největší překážkou unie“. Nám při posuzování a řešení oněch sporných otázek vzhledem k unii jest tedy zaujati

poněkud jiné hledisko, než jaké zaujímali spisovatelé minulých věkův, bude potřebí sledovati celý duševní vývoj východní církve a s jejího psychologického stanoviska ovšem v duchu církve katolické patřiti na její historii, dnešní zařízení a učení.

*

Načrtnu aspoň podstatnější častěji uváděné odchylky v učení.

Předně jest to učení o Duchu sv. Ve shodě se všemi církevními otci na západě a s některými i na východě učí církev katolická, že Duch sv. vychází netoliko z Otce, nýbrž i ze Syna (*ex Patre Filioque procedit*). Ač učení to jest založeno na Písmě sv. a na západě jednotejně vždy bylo věreno, přece výraz *Filioque* (= ze Syna vychází) byl do vyznání v ry pojat, až se toho naskytla potřeba proti bludařům. Stalo se tak po prvé ve Španělsku na synodě v Toledě r. 589, kdy bylo nařizeno, aby do Věrim při mši sv. bylo přidáno *Filioque* a vyšším hlasem zpíváno. Fotius,¹⁾ hledaje příčiny roztržky, prohlásil, že učení toto jest nové, tradici (řecké) odporující. Jest sice pravda, že tento slovný výraz řeckým sv. otcům není běžným, ale jiným výrazem shodují se přední sv. otcové církevní na východě v učení tom se západem, nebo spíše doplňují se vzájemně obě strany. Učený řecký kardinál Bessarion shrnul při unii florentské společné učení patristiky těmito slovy: „Latinští otcové velmi jasně a určitě učí, že Duch sv. vychází ze Syna a Syn jako Otec jest jeho počátkem. Východní pak nejnaka jako západní (otcové) totéž vyslovují pravice jedni, že Duch sv. vychází z Otce skrze Syna, jiní, že jest z Otce a Syna a (jiní, že jest) z obou, a tak učí, že jest též ze Syna.“ „Ve skutečnosti,“ pravi dogmatik Pohle (I. str. 306), „obsahují oba výrazy jak latinský z Otce a Syna (*ex Patre Filioque*) tak i řecký z Otce skrze Syna (*ex Patre per Filium*) teprve ve svém harmonickém spojení celou pravdu. Ne jakoby latinský výraz výlučně na latiníky, řecky na Řeky zůstával obmezen.“ Duch sv. pochází z Otce i Syna jako prapříčiny na jednu (výraz latinský *ex Patre Filioque*), přece však První Božská osoba jest Otcem Druhé, jež tudíž

¹⁾ Všechny námitky Fotiovy a jeho přívržencův i protivníků sestavil kardinál J. Hergenröther v důkladném třísvazkovém díle o Fotiovi: *Photius, Patriarch von Constantinopel*. Řezno 1869. 3. díl str. 396—427.

obdržela od Otce moc vydechnutí Ducha sv., což spíše naznačuje řecký výraz: „Duch sv. pochází z Otce skrze Syna.“ Předložkou „skrze“ u řeckých otců naznačena jest příčina zprostředkující, neboť beze Syna neděje se východ Ducha sv. od Otce. Poněvadž však tato příčina zprostředkující, totiž Syn, není snad pouhým nástrojem, nýbrž jedné a téže podstaty a přirozenosti s Otcem a jedno s ním, jsou proto oba stejně jediným původem z nich vycházejícího Ducha sv.

Katolíci dobře tedy pochopili výraz řeckých sv. otcův a pěkně jej spojili v soulad s učením západních otců, jest tudíž jen na rozkolnicích. aby pojali celou pravdu původní církve všeobecné.

*

Největší překážkou spojení je nyní patrně primát římského biskupa, že totiž jest viditelnou nejvyšší hlavou celého křesťanstva, a z toho vyplývající neomylnost jeho, když jako nejvyšší učitel a pastýř činí rozhodnutí o víře a mravech pro celou církev.

Církev Kristem Pánem na zemi založená měla býti odleskem království Božího na nebi; jako všichni nebeštané mají společného Otce na nebi, tak mají dle vůle Zakladatelovy všichni členové veškeré rodiny Boží, sv. církve, společného otce na zemi, považující se vzájemně za bratry a vespolečně láskou bratrskou se milující. Dle svědectví Pisma sv. ustanovil Kristus Pán sv. Petra za nejvyšší hlavu církve své těmito slovy: „Ty jsi Petr (to jest skála), na té skále vzdělám církev svou, a brány pekelné ji nepřemohou. A tobě dám klíče království nebeského a cožkoli svážeš na zemi, bude svázáno i na nebi, a cožkoli rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi.“ (Ev. sv. Mat. 16 18—19). Klíče bývaly obrazem nejvyšší moci vládní, již uděloval panovník svému náměstku. Kristus Pán dává tedy těmito slovy sv. Petru nejvyšší důstojnost a svrchovanou moc a vládu v církvi své, činí jej svým viditelným náměstkem. Na jiném místě odevzdává oslavený Spasitel veškeru církev svou správě a řízení sv. Petra. Když u jezera genezaretského zjevil se Pán Ježíš učedníkům svým, třikráte tázal se sv. Petra: „Šimone Janův, miluješ-li mne více nežli tito (apoštolští bratři tvoji),“ třikráte skromně a vroucně odpověděl tento: „Pane, Ty všechno víš, Ty znáš, že miluji Tebe.“ Po dvojím vyznání lásky odevřel mu Kristus Pán: „Pasiž

beránky mé“, a po třetím „Pasiž ovce mé“, t. j. veškeré stádo skládající se z beránkův i ovcí, ze slabších i silnějších, spravuj veškerou církev mou, křesťany laiky (beránky) i představené jejich biskupy a pastýře (ovce jakožto matky křesťanů). Církev Kristova majíc pak trvati až do skonání světa, předpokládá též ustavičnou vládu, již při smrtelnosti lidské nelze si jinak mysliti, než aby od sv. Petra přecházela na jeho nástupce, kterýmiž jsou římsí papežové. Toto prvenství a moc římského biskupa před ostatními byla vždy uznávána na východě i na západě; proto sv. otcové nazývají stolicí římskou po přednosti stolicí apoštolskou, stolicí, jež ve svých rukou drží úpravu všech církvi, hlavou všech biskupů, stolicí, jejíž zraky ovládají církev. „Kde Petr, tam i církev“, volá sv. Ambrož. I ve staroslověnské liturgii nalezáme stopy, jež zřejmě svědčí, že původcové její uznávali sv. Petra za skálu, na níž stojí celá církev, za vrchního apoštola všech ostatních.

Nesmíme si ovšem představovati stav staré církve, jako by papež ovládal kdy východ podobně jako dnes rozvinuje moc svou na západě. Primát římského biskupa na východě známý a uznávaný, jak máme proto dosti svědectví řeckých otců, byl však vykonáván jen ve velmi skrovné míře a v nepatrných mezích, ponejvíce za mimořádných okolností; v dobách klidných nehrál na východě vůbec žádné role. Představa, jakou měl o něm východ, obmezovala se asi na toto: vědělo se, že všeobecný sněm jen tehdy jest zákonný, předsedají-li v něm papežští legáti. Vědělo se, že s Římem jest nutno shodovati se u víře a že tento jest největším strážitelem čisté víry, konečně uznávalo se, že v mimořádných případech tam jest se obrátiti o pomoc. Papežové sami neosvojovali si ani více práv na východě. Že by biskup římský ovládal východ přímo monarchicky, o tom nebylo ani řeči. Bezprostředně nezasahoval papež do obyčejných církevních záležitostí východních. Volba biskupův a všechny vnitřní záležitosti východních církví dály se bez míchání se Říma. Bylo zvykem, že patriarchové vzájemně si ohlašovali nastolení a předkládali vyznání víry. Byla-li volba nezákonná nebo vyznání víry nedostatečné, odpíral římský biskup uznání patriarchy, jak to činili i ostatní patriarchové východní. Orientalové dosud připomínají si tento poměr. Nyní však stojí vůči tak ohromné moci papežské, a těžko jim přichází tuto uznati. Rozsah moci pa-

pežské na západě obrovsky vzrostl za středověku, kdy východňané přidrželi se již schismatu, papež stal se patriarchou celého západu katolického a jako takový bezprostředně zasahoval skoro do všech záležitostí katolického světa západního. Tatáž práva měli i patriarchové východní vůči svým územím. Proto stěží uznají orientálové veškerou dnešní moc a činnost papežovu na západě i pro sebe. A nepochybně mají též historický nárok, aby s nimi jinak se nakládalo, než jak se jedná se západní částí křesťanstva. A nenáleží ani k podstatě spojení s nástupcem sv. Petra uznati celý rozsah dnešní papežské moci a činnosti. Je třeba rezeznávati mezi Božským podkladem primátu, jenž musí všeobecně býti uznán, a jeho církevně právním vytvarem, jež vytvořily časové poměry. Proto při spojení bude asi nutno východním patriarchům povolit, pokud možno největší samosprávu. Kdyby uznali římského biskupa za viditelnou hlavu celého křesťanstva s pravomocí od Krista mu svěřenou (primát) a za to střežitele pravé víry (neomylnost), mohli by jinak nerušeně dále území svá řídit a spravovati bez jakékoliv obmezenosti jako dosud. Netřeba se tudíž orientálům lekati primátu papežského. Uznajíce jej, získali by jen, ničeho neztratili. (Podáno dle prince Maxa).

*

S primátem římského biskupa souvisí nerozlučně jeho neomylnost, rozhoduje-li jako nejvyšší učitel a pastýř ve věcech víry a mravů pro celou církev. Toto dogma plyne ze slov Páně ku sv. Petrovi, kterými jej ustanovuje za nejvyšší hlavu své církve. Neboť je-li sv. Petr a po něm papež skalou, na níž spočívá církev jako na svém základě, pak základ ten musí býti nezviklatelný, neochvějný v pravdě, sic jinak, kdyby se uchýlil základ církve od pravdy, pobloudili by i věřící a celá budova (církev) sřítla by se, a brány pekelné by ji přemohly. Kristus nebyl by stavěl na skále, nýbrž na písku. Odevzdal-li Kristus Pán sv. Petrovi klíče ku království nebeskému, jímž může býti míněno toliko království pravdy, pak papežská moc klíčů může se vztahovati pouze ku pravdě a nikoli k falešným naukám, čili papež nemůže se mýlit, zavazuje-li věřící k jistým článkům víry. Má-li pásti ovce a beránky, pak musí je voditi po pastvinách pravdy, an každý blud jest otravným

jedem. Bezprostřední vztah na papežskou neomylnost obsahují slova Páně: „Šimone, Šimone, aj satan vyžádal vás, aby třibil jako pšenici, ale já prosil jsem za tebe, aby nezhylnula víra tvá a ty někdy obrátě se, potvrzuj bratři svých“ (Ev. sv. Luk. 22 31—32). Těmito slovy Páně jest stálost u víře bratří, t. j. apoštolův a všech věřících založena na pevnosti víry sv. Petra, pokud totiž on všem pokušením satanovým odolá pomocí zvláštní modlitby Kristovy, tedy nadpřirozeným přispěním neuchýlí se od víry. Poněvadž nástrahy ďáblovy rovněž jako útoky bran pekelných trvají, pokud církev stojí, jest i všem nástupcům sv. Petra potřebí oné stálosti u víře za nadpřirozeného přispění Božího čili papež jako hlava církve nesmí klesnouti u víře, jest neomylným. Tato pravda v Písmě sv. vyslovená byla po všechny věky tradicí křesťanskou zachovávána a věřena.

Nutnost neomylného úřadu v církvi uznává se i mezi pravoslavnými bohoslovci; neboť chtiti církvi toho práva odírat, bylo by tolik, jako její právo k existenci a dalšímu trvání ji bráti, život a působnost její oslabovati, ba do konce na zmar přiváděti. To chápou i rozkolníci, a proto na př. onen veliký slavjanofil Chomjakov, jenž myšlenkami svými uchvacoval kdysi přední bohoslovce pravoslavi, uznává nutnost neomylnosti, již však nepřipisuje hlavě, nýbrž celému tělu církve Kristovy.

*

Jiným sporným bodem jest otázka o epiklesi. Epiklese, jest prosba pronášená při mši sv. po slovech konsekračních (dle našeho obřadu by to bylo po pozdvihování), aby Bůh Otec nebo Syn seslal Ducha sv. na chléb a víno, aby je proměnil v Tělo a Krev Páně, a aby věřící dosáhli hojně užitků ze sv. přijímání ku spáse těla i duše. Takovou modlitbu (epiklese = vzývání) obsahují až na jednu všechny liturgie východní a i některé západní (mozarabská, gallikánská, zda i římská ji měla, jest sporno). Epiklese jest původu prastarého a sahá možná v některých liturgiích až do dob apoštolských. Vážněji spornou stala se otázka ta teprve na sněmu florentském. Církev západní totiž věřila vždy, že kněz vyslovuje při mši sv. dle rozkazu samého Krista slova konsekrační: „Totoť jest tělo mé“, „Totoť jest krev má . . .“ proměňuje těmito slovy chléb

v nejsvětější Tělo a víno v nejsvětější Krev Páně. Na východě bylo u některých spisovatelů mínění odchylné. Tak efesský biskup Marek, rušitel unie florentské, ve vydaném o epiklesi spisu připisuje slovům Páně význam pouze historický, vzpomínky totiž na ustanovení nejsvětější oběti; přiznává sice slovům těm sílu proměňovací, ale jen potud, pokud byla od Krista Pána samého nikoliv od kněze pronesena čili: Kristus Pán jimi proměnil, kněz jimi neproměňuje. Při oběti kněze proměňuje se chléb a víno v Tělo a Krev Páně teprve modlitbou jeho o to k Bohu (epiklesi). Tohoto mínění přidržují se i mnozí bohoslovci ruští a přísahou musí je potvrditi nově jmenovaný biskup ve svém vyznání víry. Vynikající prelát ruský na dvoře berlínského velevyšlancetvi ruského, dobře známý na západě svými spisy o ruské církvi Maltzev klade však stejnou váhu i na slova Kristova, prohlašuje: „Nejdůležitější úkon liturgický je pronesení slov ustanovení a s nimi spojená epiklese. Orthodoxní východní církev učí, že slova, jimiž Kristus velebnou Svátost ustanovil, tvoří spolu s následující epiklesi sv. Ducha nerozdílný celek; konsekraci (proměnění) možno tedy teprv po proměnění považovati za dokonalou. Východní církev pokládá epiklesi za naprosto nutnou.“ Toto učení pravoslavných bohoslovců je poměrně nové a v církevní starobylosti nemá dokladu, za to však učení církve katolické lze sledovati daleko k prvním stoletím na západě i na východě. Abych pominul západní v náš prospěch mluvící spisovatele, uvedu jen jediného Jana Maro, patriarchu antiochenského ze VII. stol., jenž takto jasně o slovech konsekračních mluví: „Ta však kněz říká, aby ukázal, že i nyní jest to sám Ježíš, který posvěcuje tyto způsoby na oltáři položené vůlí Otce svého a působením Ducha sv. skrze kněze, který dělá kříže a pronáší slova. Ne zajisté kdo slouží, ale kdo nad tajemstvím jest vzýván, působí posvěcení. Proto ihned, jakmile z osoby našeho Spasitele pronese slova „toto jest tělo mé“, proměňuje se chléb v Tělo Pána našeho a smíšené víno v Téhož draho-cennou Krev, ač způsoby zůstávají.“ Z těchto slov jasně plyne, že moc proměňující mají slova Kristova. To jest stálým učením církve katolické.

Co však jest souditi o epiklesi vyskytující se skoro ve všech liturgiích? Církev katolická jí nikdy nezavrhlá, dovoluje ji v liturgiích východních, avšak „zakazuje všem

přijímati a zastávati mínění hájené schismatiky, že konsekrace nepozůstává jedině ve slovech Kristových, jichž užívá obojí církev, západní i východní, nýbrž že ke konečné a úplné konsekraci má se přidati ještě prosebná formule, která v západní liturgii předchází, ve východní následuje“, jak nařizuje papež Pius VII. v listě k patriarchu Melchitů.

Epiklesi lze však dle výkladu nejřednějšich theologů považovati za doplnění a rozvinutí konsekračního okamžiku, ana slova její nevztahují se na dobu, kdy se říká, nýbrž na dobu, místo níž se říká, t. j. kdy by vlastně měla se říkati. Takto vyslovil se již Bessarion na sněmu florentském, a jeho mínění jest dosud směrodatným. „Církev jest totiž při konsekračním úkonu dvojnásobným úkonem činna, předně jako zástupkyně Kristova, ve kteréžto vlastnosti vyslovuje slova konsekrační a ve kterémžto okamžiku jest i Duch sv. spolučinný, doprovázejí tvůrčí moc Kristovu při proměně chleba a vína v Tělo a Krev svou tvůrčí mocí, tak že tedy i Duch sv. proměnu způsobuje. Dále jest církev činna i jako mystické tělo Kristovo, ve kteréžto vlastnosti Kristu jako hlavě poddána jest, a v kteréžto vlastnosti prosí za konsekraci a hojné užítky ze sv. přijímání. A poněvadž konsekrace a epiklese, jež k sobě patří, na jednu vysloviti nelze, dělí je církev časově a seřazuje po sobě dle principu, že úkon její jako zástupkyně Kristovy předcházení musí před úkonem jako služebnice Kristovy, čili že konsekrace předcházení musí před epiklesí. Zdálo by se sice, že prosba za konsekraci by měla předcházení před konsekrací samou; poněvadž však s prosbou v konsekraci spojuje se zároveň prosba o hojné užítky ze sv. přijímání, vhodněji říká se teprve po pozdvihování. Pokud Duch sv. jest činným při konsekraci, zůstane nám vždy tajemstvím; za konsekratora Ducha sv. prostě prohlásiti nelze, neboť tím zůstane vždy Ježíš Kristus, avšak taktéž nelze upříti účastenství Ducha sv. při konsekraci, právě tak jako přísluší účastenství i Otci i Duchu sv. při vtělení a smrti na kříži“ (Kupka, str. 511).

Schismaticům tedy nikdo by nebránil užívati epiklese, ba nebylo snad ani nepřekonatelných obtíží, proč by i na západě nemohla býti vsunuta do mše sv., avšak jest se jim vzdáti učení, že slovy epiklese buď částečně buď úplna děje se proměňování.

Ač národ ruský jako všichni národové slovanští line dětinnou úctou k Bohorodičce, přece nastal u některých bohoslovců pravoslavných zjevný odpor proti dogmatu slavně prohlášenému v církvi katolické papežem Piem IX. r. 1854 o neposkvrněném početi P. Marie. Jest sice pravda, že tento článek víry není zřejmě vysloven v Písmě sv. ani u církevních spisovatelů prvých století, nicméně nalézáme v jejich spisech stopy, z nichž bezpečně možno souditi, že od dob apoštolských byla u křesťanských národů víra o zvláštní výsadě mezi všemi potomky Adamovými toliko Matce Boží od Tvůrce propůjčená, že totiž v prvním okamžiku svého početi uchráněna byla od hříchu dědičného. Víra tato přes všeliký odpor udržela se po všechny věky, ba mohutněla, rostla, pronikala všude, protivníkův ubývalo, tak že, když Pius IX. celého katolického světa se tázal, zda souhlasí s tím, aby učení o neposkvrněném početi bylo slavně prohlášeno za dogma, nenašel odporu, nýbrž jen jásot a radost všeobecnou.

U církevních otců východních, již u schismaticů jsou u veliké úctě, najde se dosti látky svědčící pro naše dogma.¹⁾ I východní sekty shodují se v učení tom s církví katolickou, jak dosvědčují ochotně a veřejně jejich patriarchové a arcibiskupové. Že víra ta byla i v Rusku známa, dokazují starověrci, odštěpenci oficielního pravoslavi. Zdá se, že nenávisť proti církvi katolické zrodila po prohlášení dogmatu u některých rozkolných spisovatelů myšlenku, popíratí toto učení a psátí proti němu; ale lid v kořenu marianský s povděkem by asi přijal učení to, jež jest duší kultu marianského.

*

Jiným nedorozuměním mezi oběma církvemi jest očištec. Víru v očištec, totiž místo na onom světě, kde jest možno dosíci odpuštění pozůstalých ještě časných trestů za hříchy, k němuž napomáhají církevní modlitby, mše sv. a dobré skutky věřících za zemřelé vykonané, tuto víru lze v křesťanské tradici sledovati až do dob apoštolských. Již ve Starém Zákoně byly přinášeny za zemřelé oběti a

¹⁾ Sv. Ad. Špaldák, Řečti otcové církevní o neposkvr. početi Panny Marie. Čas. katol. duchovenstva. Praha 1904/05. Týž, Námitky ruských theologů proti nauce o neposkvr. početi Panny Marie. Tamtéž. 1906 str. 50—56, 100—106.

konány za ně modlitby, neboť, jak poznamenává bohonadšený spisovatel II. knihy Makkabejské (12 ⁴⁶) „svatá a spasitelná jest myšlenka, modliti se za mrtvé, aby byli sprostěni od hříchů svých“. Modlitby, obět mše sv. a dobré skutky za zemřelé byly povždy v církvi konány, jak svědčí spisy předních spisovatelů církevních na západě i na východě. Jen abych příklad uvedl, cituji slova jednoho z největších církevních učitelů na východě, sv. Jana Zlatoústého, jenž dí: „Ne na darmo ustanovili sv. apoštolé, aby se konaly při mši sv. za zemřelé modlitby; vědělť, že vyplývá zemřelým z toho veliký zisk a veliký užitek.“ Proto vyzývá věřící k těmto modlitbám slovy: „Mrtvému má se pomáhati ne slzami, nýbrž modlitbou, orodováním a almužnou.“ Poněvadž církev modlic se za zemřelé nemodlí se za svaté v nebi, již toho nepotřebují, ani za zavržené v pekle, kterým takové modlitby by nemohly prospěti, právem lze souditi o třetím místě, kde možné jest ještě očistění a vysvobození.

Ani Fotius ani Cerularius nezmiňují se o očistci, ač vytýkají církvi západní každou maličkost. Teprve ve XIII. stol. přibývá tento rozdíl v učení. Schismatici vzpírají se proti slovu očistec a zvláštnímu místu pro něj, jakož i proti očišťování ohněm. Přece však na sněmu florentském bylo docíleno shody a ustanoveno toto učení: „Jestliže v pravdě kající v milosti Boží zemřeli dříve než hodnými skutky pokání dostiučinili za hříchy dopuštění a opuštění, očišťují se duše jejich po smrti tresty očistcovými; k vysvobození pak jich z těchto trestů prospívají jim živých věřících přimluvy, oběti mše sv., modlitby, almužny a jiné zbožné úkony, jež dle zvyku církve uvykli věřící za jiné věřící konati.“ Podobně stanovil i všeobecný sněm tridentský. Jiného dogmatického učení o očistci v církvi katolické není. Proto možno říci, že jádro dogmatu katolického obsahují i náhledy bohoslovců východních. Očišťování po smrti připouštějí. Vzpírají-li se proti tomu, že se děje ohněm, neodporují zřejmému dogmatu, nýbrž jen mínění bohoslovců západních. Nechtějí ovšem uznati ve skutečnosti zvláštního místa pro očistec, pravíce, že po smrti jsou jen dvě místa: nebe pro duše přetrpěvší všechny tresty a peklo věčné pro zavržené a dočasné pro nezavržené, které z trestů tam přetrpujících osvobozují věřící. Ani církev katolická neustanovila ničeho o místě očistce, dokonce nebylo by proti jejímu učení považovati jej spíše za stav než za místo.

Rozeznává-li však východní církev troji stav zemřelých, souhlasí v jádru s dogmatem katolickým. Uvedu několik dokladů jejího učení. „Nejsou naprosto všichni“ — praví jedno pravoslavné vyznání víry — „kteří v hříších svých umírají, uvrženi do pekla (zatraceni). Jest to uloženo v rukou Božích, jakož i odpuštění jim udělit.“ Jerusalemský orthodoxní patriarcha Dositheus, jehož vyznání víry přijala i církev ruská, vyznává: „Věříme, že duše těch zemřelých, již hříchy obtěžkáni jsouce nikoli však v zoufalství zemřeli, nýbrž při smrti litovali a nepřinesli ovoce pokání, totiž proléváním slz, bděním na kolenou při modlitbách, sebezapíráním a milosrdenstvím k chudým, aniž účinnou láskou k Bohu a bližnímu, což i katolická církev správně od počátku nazvala zadostučiněním, takovýchto duše, jak věříme, sestupují do pekel a trpíce tam spravedlivé tresty za spáchané hříchy, vědomy jsouce sobě svého budoucího odtud osvobození, nejvyšší dobrotou Boží skrze modlitby kněžské a almužny, které příbuzní udělují za zemřelé, bývají osvobozovány. Nej-mocnějším prostředkem jest však oběť mše sv.“ Jiný řecký bohoslovec píše; „Církev přiděluje peklo za trest duším buď bez konce jako těm, již těžkými hříchy hrozně stížení byli, buď dočasně, jak se stává těm, kteří těžce sice klesli, avšak potom k Bohu se obrátili, nejsou však dokonale ještě očištěni od trestů duševních.“ Jasně se tu mluví a činí rozdíl mezi věčným zatracením a peklem (očistcem), z něhož duše mohou býti ještě vysvobozeny.

Ovšem mínění některých, jako by i těžké hříchy po smrti docházely ještě odpuštění nebo duše nemohly se samy vysvoboditi vlastním přetrpěním trestů dočasných, nýbrž pouze pomocí věřících na zemi, nebo že by na odměny a tresty čekaly až do posledního soudu, trvající prozatím v jakémsi polospánku, dlužno uvést na všeobecné učení v církvi západní.

*

To jsou mezi oběma církvemi hlavní sporné otázky, jež se zpravidla uvádějí ve všech příručkách o předmětu tom. Jiné odchylky jako o přesném chlebě při mši sv., některých svátostech, milosti Boží, rozsahu sbírky knih sv. Starého Zákona, kalendáři a j. ač jich nepřehlízíme a nepodceňujeme, jsou rázu buď méně vážnějšího nebo kořeny

netkvi ve starobylosti, any teprve v poslední době se kry-
stalysují ve spisech ruských bohoslovcův, aniž dosud církví
pravoslavnou byly za její nauku slavně prohlášeny.

V.

Přítomný stav církve ruské.

Celým Ruskem otrásaly v posledních letech boje po-
litické, sociální, národnostní, konfessionální a náboženské.
Za takových poměrů není utěšené ani postavení církve vlád-
noucí, jejíž spráchnivělým nitrem zachvívá hlas špatného
svědomí uvnitř a hlas po všestranné reformě zevnitř. To cítí
a přiznávají sami její představení.

Lid ruský jest celkem velmi zbožný. Koná pravidelně
své náboženské povinnosti a až obdivuhodně stará se o plnění
církevních předpisův, aby si zajistil věčnou blaženost. Vědění
jeho náboženské jest však příliš obmezené. Většině jsou
sotva nejdůležitější pravdy víry Kristovy známy, obyčejnému
lidu stačí pouze vnější obřadní část; o vnitřním životě ná-
boženském nemá ani tušení. Nejnesmyslnější učení sektářské
našlo vhodnou půdu na Rusku a rozšířilo se rychle a četně.

U nás má na lid značný vliv kněžstvo. Toto vyšlo
z lidu, nabyvši vyššího vzdělání, vrací se zase mezi lid a
upotřebuje své hřivny ve prospěch lidu, s nímž žije a cítí.
Náš dobrý zachovalý lid — díky mu za to mnohonásobný
a požehnání Boží od pokolení do pokolení — váží si též
a ctí patričním způsobem své hodné kněze. Jinak jest tomu
na Rusku. Tam vzdělání nižšího tak zvaného bílého kleru
jest velmi chatrné, ponejvíce od laikův udílené; kněz ne-
odvažuje seúčastniti se veřejného života ať národního nebo
politického. Byly časy, že ruští kněží uměli sotva čísti své
liturgické knihy. „Kdybychom byli s to, abychom si před-
stavili názorně všechny nenormální zjevy života duchovního
XVIII. věku“ — praví prof. Znamejskij — „tedy by pravdě-
podobně mnozí v nynější době považovali toto líčení sku-
tečnosti za paskvil na duchovenstvo XVIII. stol. a nevěřili
by mu.“ Příčiny a rozšíření četného sektářstva v Rusku
přičítají vážní spisovatelé ne na posledním místě postavení

pravoslavného kněžstva. V minulých stoletích byla místa duchovních dědičná.

Dnes vzdělání a poměry jeho se sice poněkud zlepšily, ale s našimi nejsou ani srovnatelný. Péče ruských popů nenese se ani k duševnímu, ani tělesnému blahu svěřeného jim stáda, nýbrž je zaneprazdňuje boj o vlastní život.

Klerus ruský nezná ani dostatečně své úlohy. V akademických k tomu veden není, biskup v jeho očích není mu rádcem a otcem, nýbrž spíše tyranem, nemá též ani apoštolské horlivosti a oněch darů srdce, jimiž by věřícím vlil zbožnost a dokonalost. Jeho nevzdělanost, liknavost, alkoholismus rozvětvený hluboce v jeho řadách, lakota, duševní lenost, mlčení vůči přehmatům světské moci, bojácná servilnost, tyto necnosti odcizily mu naprosto všechny třídy vzdělané a odsoudily k neplodnosti jeho poslání. Stojí tu cize, opuštěno ode všech, ba spíše opovrhováno a nenáviděno; stát vidí v něm laciný pracovní materiál pro statistická data a práce matriční, kněžstvo ve státu svého utiskovatele, v lidu dojnou krávu, ve svých církevních funkcích zdroj výživy pro celou rodinu. Volnosti nemají nikterak. Z bázně, aby nešířili heretických nauk nebo nehlásali podvratných hesel, měli přísnou censuru i v kázáních. V ruských chrámech, v nichž kazatelny většinou scházejí, není slyšení ohnivých slov hluboce do duše věřících se zářvavících, nýbrž, káže-li se někdy, jsou to zpravidla otřepaná slova o zbožnosti z katechismu neb předčítání ze spisů sv. otců.

Ký div, že toto ode všech odstrkované kněžstvo v tak zuboženém stavu duševním i sociálním, jsouc roztrpčeno nad svým trudným postavením, stává se obětí socialismu a podvratných živlů.

Církev ruská má dle sčítání z r. 1905 přes 59.700 kostelů, z nichž farních jest 37.465; kněží 47.000, jáhnů 15.000 a kostelních zpěváků (žalmopěvců) na 44.000. Rusko samo má na 90 millionů pravoslavných. Osady do 700 obyv. mají kněze a žalmopěvce, větší obce dostávají ještě diakona.

Mocného rozmachu domohlo se v pravoslaví mnišstvo. Tento bujný strom, přesazen byv z Byzance na půdu ruskou, ujal a rozvíjel se podivuhodně. Vnitřní dějiny církve ruské jsou vlastně historií mnišstva jejího. V jeho klášterích nalézáme útulky světců, svatyně věd posvátných i profanních, semeniště biskupů. Kijev, toto ohnisko ruského křesťanství,

jest — ve svých křesťanských počátcích — městem klášterů. Jeskynní klášter (svjatopečerskaja lavra) založený r. 1062 ode dvou poustevníkův uctívaných za svaté, Antonína a Theodosia, stal se baštou ruského pravoslaví.

Petr Veliký a Anna Johanovna byli pro ruské kláštery tím, čím u nás byl Josef II. V posledních desíletích však počet jejich značně vzrostl, tak že počátkem XX. stol. čítala církev ruská na 500 klášterů mužských, 68 jako residenci biskupských a 300 klášterů ženských. V nich jest přes 15.000 řeholníkův a noviců, 38.000 řeholnic a novicек. Jména jejich jest značné.

Kázeň jejich jest však u velikém úpadku. Mravní život mnichů stojí často níže než u laiků. Nejhrubší nectnosti lpí na odchovancích klášterů: lakota, závist, šplhavství, hádky, přestupky celibátu. „Mnich jest,“ praví orgán duchovní akademie moskevské, „živou mrtvolou, nemá času, nemá vůle, nemá přátelství. Duch mnišský jest duchem odloučenosti od společnosti, zřeknutí se svých ideálů, poddajnosti.“

Z řad mnichů jedině jsou vládou vybíráni biskupové. Působení jejich jest málo apoštolské. Lid jich nezná a je též ignoruje. Velikou chybou jest jejich stálé stěhování. Jsou případy, že v pěti letech biskup zaměnil pětkrát svou diecesi, tak že některé diecese mají skoro každý rok nového biskupa. Dle výrazu jednoho theologa jsou stálými poutníky, jimž jest třeba prakticky více studovati geografii rozsáhlého carství než theologii.

Tyto poměry, jakož i malátnost církve samé a její odvislost od cara nutí vážné myslitele k pronikavým reformám církevním. Povolání i nepovolání hlásí se o slovo. Zmatků je dosti. Nevědí, kde s reformou začít, kdo a jakým směrem ji má provést. Přední theologové ruští se noří do minulosti, aby v ní našli lék pro nezdravé poměry nynější. Některí chtějí se vrátiti k prvotním věkům křesťanství, jiní bez ohledu na dějiny berou zřetel jedině k praktičnosti a vymoženostem přítomnosti. Zamýšlejí též svolati všeobecný sněm církve ruské a zříditi znovu patriarchát.

Za této neustálenosti nelení zvláště protestanté, využívající pilně vhodné doby, aby uplatnili v Rusku své názory a tak tuto mohutnou svěží větev získali na svou stranu v posilu k odboji proti katolicismu. Jsouce vyzbrojeni vědou západní a znalostmi poměrů ruských, podporováni

zlatem a proniknutí neobyčejně přívětivou vlídností, hledí prosáknouti církev ruskou ideami protestantismu. Výsledek jejich snah není bezúspěšný. Ruská mládež navštěvuje horlivě západní protestantské university, rozšiřuje ve vlasti své spisy jejich profesorův a upravuje domácí poměry a smýšlení v duchu protestantismu.

V tomto bludišti různých názorův obracejí někteří ruští bohoslovci zraky i k Římu v naději, že ve spojení s ním zakmitne církví pravoslavné nové světlo a zrodí se nová síla osvěžující celý rozložitý strom církve Kristovy.

Kéž Rusko brzo pochopí prorocká slova svého velikého filosofa Solovjeva, jenž celou budoucnost jeho činil závislou na smíření a spojení s Římem. „Proto jsou ruští následníci Solovjevovi“, praví bystrý pozorovatel dnešních poměrů v carství, prof. Zdziechowski (str. 431.), „povinni budovati dále na mostě překlenujícím východ a západ, jakým jest právě filosofie Solovjevova, aby nejlepším synům západu podali ruce. Jinak přešla by Evropa k dennímu pořádku přes Rusko. V níveč rozplynuly by se sny o světovém poslání jeho mezi západem a východem, a Evropa stála by tváří v tvář oné východní kultury, jež nedávno převahu ukázala nad obrovským kolosem ruským“.

„Svatá Panno Maria, sv. Cyrille a Methode, orodujte za nás!“

Seznam

důležitějších pramenů, jichž bylo použito:

Abraham Wład., Powstanie organizacyi Kościoła łacińskiego na Rusi. Lwow. 1904. T. I.

Acta I. conventus Velehradensis theologorum commercii studiorum inter Occidentem et Orientem cupidorum. Praha 1908.

Erhard Alb., Východní církevní otázka a úkol Rakouska při jejím řešení. Přel. Kar. Kašpar. Praha 1902.

Golubinski E., Istorija Russkoj cerkvi. Moskva 1901.

Chotkowski Wład., Dzieje zniweczenia św. unii na Białorusi i v Litwie w świetle Pamiętników Siemaszki. Krakow 1898.

Ježek J., Z dějin křesťanství mezi Slovany. Brno 1883.

Jiráek Al., Očistec v církvi řecké. Sborník Velehradský. Brno 1880.

Týž, Filioque. Tamtéž. II. 1881.

Kryštůfek Frant., Všeobecný církevní dějepis. Praha 1886.

Kupka Jos., O mši sv. Praha 1899.

Likowski Ed., Historya Unii Kościoła ruskiego z Kościołem rzymským. Poznań 1875.

Týž, Unia Brzeska. Poznań 1896.

Marković Iv., Slaveni i Pape. Pereveo O. Petar Perković. Zagreb. I. 1903, II. 1904.

Týž, Papino poglavarstvo u crkvi za prvih osam viekova. Zagreb 1883.

Max Prinz, Vorlesungen über die orientalische Kirchenfrage. Freiburg (Švýc.) 1907.

Mel'gunov S., Cerkov i gosudarstvo v Rossii. Moskva 1907.

Miljukov P. N., Obrazy z dějin ruské vzdělanosti. Přel. Vavř. Jos. Dušek. Praha. Část II. Církev a škola 1903.

Palmieri Aur., La Chiesa Russa, la sue odierne condizioni e il suo riformismo dottrinale. Firenze 1908.

Pelesz Jul., Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Wien. I. II. B. 1878—1880.

Pohle Jos., Lehrbuch der Dogmatik. Paderbron. 1902—1905.

Procházka Mat., Potřeba smíru mezi východní a západní církví. Časopis katol. duchovenstva. Praha 1879. XX.

Rimbaud Alfr., Dějiny Ruska od prvních jeho počátkův až do r. 1884. Přel. Lub. Petr. Praha 1894—96.

Samsour Jos., Příčiny rozkolu mezi církví východní a západní. Časopis katol. duchovenstva 1907.

Schmitt Herm. Jos., Harmonie der morgenländischen und abendländischen Kirche. Mainz. 1824.

Schob Ferd., Epiklese v církvi východní. Museum. Brno XXXIX.

Slavorum litterae theologicae. Praha. Roč. I.—IV.

Stojan Ant. Cyr. Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda. Velehrad 1901.

Wetzer u. Welte's Kirchenlexikon. 2 Aufl. Freiburg. 1882—1901.

Zdziechowski Marian, Die Grundprobleme Russlands. Wien 1907.

OBSAH.

	Strana
Úvod	3
I. Pokřesťanění Slovanů	9
II. Příčiny a vznik církevního rozkolu na východě	16
III. Přehled dějin ruské církve a unie	20
IV. Sporné otázky mezi oběma církvemi	39
V. Přítomný stav církve ruské.	51

|| || ||